

Πρώτο Κεφάλαιο: Αποικισμός και Αυτονομία (1865-1898)

Η κουβανική κοινωνία του 19ου αιώνα αποτελούσε ένα μοναδικό μίγμα στο δυτικό ημισφαίριο. Από τις απαρχές του αιώνα αυτού, η εκμετάλλευση του οικονομικού πλούτου της Κούβας ήταν η αποστολή και το έργο της λευκής κυρίαρχης τάξης, η οποία κρατούσε τους τίτλους της ισπανικής τάξης των ευγενών. Αυτή η κρεολική (1) αριστοκρατία διέθετε αρκετή εξουσία και πηγές ώστε να μπολιάσει την τοπική κοινωνία με την ισπανική πολιτική κατά τη διάρκεια της εποχής του αποικισμού. Ενώ η υπόλοιπη Λατινική Αμερική απελευθερώθηκε με τη βία από τον ισπανικό αποικισμό, η κρεολική πλουτοκρατία της Κούβας θεωρούσε τον εαυτό της πιο ισπανική από ότι ο Fernando VII, βασιλιάς της Ισπανίας, και αρκετά σκόπιμα αντιτάχθηκε σε κάθε είδος ρεφορμισμού, ανεξάρτητα από το πόσο μετριοπαθής ήταν.

Η καλλιέργεια του ζαχαροκάλαμου, του καπνού και του καφέ αποτέλεσε τη βάση της αγροτικής αφθονίας της Κούβας και για να ανταγωνισθεί τις διεθνείς αγορές, η ελίτ της χώρας χρειαζόταν φτηνή εργατική δύναμη. Έτσι, σε μια ανοιχτή και απροκάλυπτη συμμαχία με το ισπανικό στέμμα και τις αποικιοκρατικές αρχές, οι πλουτοκράτες της Κούβας αναλώθηκαν σε μια τεράστια εισαγωγή Αφρικανών σκλάβων στη διαδικασία της συγκρότησης μιας επιθετικής κοινωνίας βασισμένης στους σκλάβους. Στα μέσα του 19ου αιώνα, τα μέλη της αριστοκρατίας της Κούβας μετατράπηκαν σε βαρόνους της ζάχαρης και η οικονομία της χώρας εξαρτιόταν κατά αφύσικο τρόπο από τα λατινοαμερικανικά σάνταρντ σε σχέση με το εμπόριο σκλάβων και τον θεσμό της σκλαβιάς.

Η ταξική διαστρωμάτωση της κουβανικής κοινωνίας ήταν πυραμιδωτή αυτή την εποχή: στην κορυφή ήταν οι βαρόνοι της ζάχαρης και οι Ισπανοί αποικιστές επίσημοι, στη μέση ήταν οι τεχνίτες, οι εργαζόμενοι στη βιομηχανία της ζάχαρης και του καπνού, συμπεριλαμβανομένων των ελεύθερων μαύρων και των αγροτών, και στο κάτω στρώμα οι μαύροι σκλάβοι. Η διάκριση ανάμεσα στις δύο κατώτερες τάξεις δεν ήταν πάντα ξεκάθαρη παρά τις πάμπολλες φυλετικές και κοινωνικές διακρίσεις στην κουβανική κοινωνία: αγρότες και φτωχοί Ισπανοί μετανάστες υπέφεραν σχεδόν τις ίδιες διακρίσεις και εκμετάλλευση όπως και οι μαύροι σκλάβοι. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι διακρίσεις αυτές στην κουβανική κοινωνία επιβλήθηκαν από την κυρίαρχη τάξη και όχι από τον λαό που βρισκόταν στη βάση της κοινωνικής πυραμίδας.

Σε αυτήν την κοινωνία, δεν υπήρχε κοινωνική, φυλετική, πολιτική ή οικονομική ολοκλήρωση. Αυτό συνέβαινε κυρίως επειδή η Κούβα ήταν ισπανική αποικία και ότι το πρωταρχικό ενδιαφέρον της ισπανικής κυβέρνησης ήταν να διατηρήσει την εξουσία της μέσω της διατήρησης μιας κατάστασης πόλωσης στο νησί. Όσο πιο διαιρεμένη ήταν η Κούβα τόσο πιο εύκολο ήταν για τους Ισπανούς να εκμεταλλεύονται τους οικονομικούς πόρους και να διατηρούν την πολιτική τους εξουσία. Για περισσότερο από τρεις

αιώνες, οι ισπανικές αρχές -κατά τον ίδιο τρόπο όπως και οι άλλες ευρωπαϊκές αποικιακές δυνάμεις σε άλλες χώρες- συντήρησαν αυτή τη θλιβερή κατάσταση.

Όμως, παρά τη συντριπτική επιρροή της ισπανικής αποικιοκρατίας, νέες ιδέες βρήκαν τον δρόμο τους προς την Κούβα. Έως τα μέσα του 19ου αιώνα, υπήρχαν πολιτικές τάσεις προς τις κατευθύνσεις της εθνικής ανεξαρτησίας, του ρεφορμισμού (με την Κούβα να παραμένει ισπανική αποικία), της ενσωμάτωσης στις ΗΠΑ και/ή της ενσωμάτωσης στην Ισπανία. Κανένα από αυτά τα ρεύματα δεν ήταν αυτόχθονα. Όλα προέρχονταν από το εξωτερικό, διότι η κρεολική διανόηση ήταν αδύναμη και έβλεπε τον εαυτό της και την κατάσταση της χώρας της ως το αποτέλεσμα επιδράσεων από το εξωτερικό, είτε επρόκειτο για τη Γαλλία είτε την Ισπανία είτε τις ΗΠΑ.

Αυτή την εποχή, η επαναστατική τάση για την ανεξαρτησία, έστω και αν είχε ριζώσει μεταξύ των κρεολών, βρισκόταν ακόμα σε θεωρητικό επίπεδο. Δεν είχε εισέλθει ακόμη στο συνωμοτικό της στάδιο. Ο ρεφορμισμός στην Κούβα είχε ως στόχο την απόκτηση μικρών οικονομικών και πολιτικών αλλαγών σε αντάλλαγμα για τη διατήρηση του status quo. Η τάση αυτή είχε κερδίσει κάποια επιρροή μεταξύ των βαρόνων της ζάχαρης και των μεγάλων και μικρών κρεολικών αστικών τάξεων, σε μεγάλο βαθμό κυρίως εξαιτίας της προφανούς αποτυχίας των προσπαθειών ολοκλήρωσης (σε σχέση με τις ΗΠΑ). Από την πλευρά τους, οι Κουβανοί κρεολοί που ζούσαν στις Ηνωμένες Πολιτείες ήταν σε μεγάλο βαθμό υπέρ της σύνδεσης της Κούβας με τις ΗΠΑ (ή τουλάχιστον τις νότιες Πολιτείες της) κατά την περίοδο πριν από τον Αμερικανικό Εμφύλιο Πόλεμο. Αλλά η αποτυχία των δύο εισβολών εξόριστων στην Κούβα στις αρχές της δεκαετίας του 1850 (ταυτόχρονα με τη βοήθεια υπέρ των αποσχιστικών στοιχείων του νότου) και την ήττα των Νότιων στον αμερικανικό εμφύλιο πόλεμο, αδυνάτισε - αλλά δεν έσβησε-, τις ελπίδες προσάρτησης της Κούβας από τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Τελικά, η τάση με τη μεγαλύτερη επιρροή στα μέσα του 19ου αιώνα ήταν αυτή της ενσωμάτωσης με την Ισπανία. Αυτό ήταν φυσικό, δεδομένου ότι τα πιο ισχυρά τμήματα της Κούβας εξαρτιόνταν από την ισπανική αποικιακή δύναμη -πολιτική και οικονομική- για να διατηρήσουν τις προνομιακές τους θέσεις. Το σύνθημά τους καθιστούσε τη θέση τους εξαιρετικά σαφή: «Cuba espanola» («Ισπανική Κούβα»). Την ίδια στιγμή, οι Κουβανοί εκτός από τις ευνοημένες κοινωνικές τάξεις, είτε δεν είχαν είτε δεν τολμούσαν να εκφράσουν κοινωνικές ή πολιτικές πεποιθήσεις.

Παρ' όλα αυτά, στη δεκαετία του 1850 νέες κοινωνικές αντιλήψεις άρχισαν να διαδίδονται ανάμεσα στους Κουβανούς και Ισπανούς εργάτες που βρίσκονταν στο κατώτατο σημείο της κοινωνικής πυραμίδας. Η μαζική ισπανική μετανάστευση προς την Κούβα γύρω στο 1850, εμπνευσμένη από το φόβο της κρεολικής άρχουσας τάξης και του ισπανικού στέμματος για μια «αφρικανοποιημένη» Κούβα, έφερε μαζί της μια σειρά εντελώς νέων κοινωνικών αντιλήψεων στις οποίες ήταν δεκτικό το ισπανικό/κουβανικό προλεταριάτο. Αυτό δεν αποτελεί έκπληξη, δεδομένων των

άθλιων συνθηκών εργασίας και ζωής των εργαζομένων της Κούβας τη χρονική αυτή περίοδο. Οι Ισπανοί μετανάστες αντιμετωπίζονταν ως εικονικοί σκλάβοι από τους ίδιους τους συμπατριώτες τους και η εργάσιμη μέρα των 16 -ή 18- ωρών, επτά ημέρες την εβδομάδα, ήταν χαρακτηριστικό γνώρισμα. Ένας σημαντικός τομέας στον οποίο επικρατούσαν αυτές οι συνθήκες ήταν η καπνοβιομηχανία, όπου δεν ήταν μόνο η ανθυγιεινή εργασία και οι αρκετά χαμηλοί μισθοί, αλλά οι πολλές ώρες εργασίας που προκαλούσαν μονοτονία σε περιβάλλον επισφαλών συνθηκών εργασίας. Έτσι, οι ιδέες που μόλις έφεραν μαζί τους οι Ισπανοί εργάτες συνάντησαν τη δυστυχία των Κουβανών εργατών, των δούλων και των αγροτών απ' όπου δημιουργήθηκε ένα νέο κοινωνικό κίνημα στην Κούβα.

Ήταν αυτή η συγκεκριμένη στιγμή που οι κοινωνικές ιδέες του Γάλλου τυπογράφου Pierre-Joseph Proudhon, ενός από τους πιο αυθεντικούς σοσιαλιστές στοχαστές του 19ου αιώνα, απέκτησαν επιρροή στην Κούβα. Οι οικονομικές και οι κοινωνικές ιδέες του Proudhon -που συχνά αναφέρονταν με τον τίτλο «αλληλοβοήθεια»-, είχαν μεγάλη απήχηση στην Ευρώπη και επηρέασαν καθοριστικά την απαρχή του κουβανικού αναρχισμού. Ο Γάλλος στοχαστής είχε αποκτήσει μαθητές μεταξύ των προοδευτικών εργατών και τεχνιτών του νησιού, και ειδικά μεταξύ εκείνων στην καπνοβιομηχανία - την πρώτη βιομηχανία στην οποία αναπτύχθηκε κάποιο είδος ταξικής συνείδησης μεταξύ των εργατών της Κούβας.

Το 1857 ιδρύθηκε στην Κούβα ο πρώτος, προυντονικού χαρακτήρα, αλληλοβοηθητικός σύνδεσμος, με στόχο τη δημιουργία μιας οργάνωσης εργαζομένων, χωρίς επιρροές από το κράτος ή τις άρχουσες τάξεις. Αυτό ήταν το πρώτο βήμα προς τη δημιουργία μιας κοινωνίας πολιτών στο εσωτερικό του κουβανικού προλεταριάτου, έστω και αν, δυστυχώς, όπως σημειώνει ο Ισπανός ιστορικός Casanovas Codina, οι ενώσεις των τεχνιτών που ιδρύθηκαν την ίδια περίοδο ήταν «φυλετικά διαχωρισμένες και περιορισμένες σε μέλη που ήσαν τεχνίτες από την ίδια γειτονιά. Ωστόσο, έθεσε τα θεμέλια με βάση τα οποία η οργανωμένη εργατική τάξη της Κούβας θα αναπτυσσόταν και θα εξελισσόταν στο μέλλον».

Το 1865 έχουμε την πρώτη απεργιακή κινητοποίηση στην Κούβα. Πραγματοποιήθηκε στις 14 Αυγούστου στις καπνοβιομηχανίες Hija de Cabanas y Carbajal και El Figaro στην Αβάνα. Οι 400 εργαζόμενοι που συμμετείχαν ζητούσαν την αύξηση του καθημερινού τους μισθού και οι ιδιοκτήτες των δύο εργοστασίων ικανοποίησαν τα αιτήματά τους.

Το ίδιο περίπου διάστημα ο νεαρός Saturnino Martinez, έφθασε από τις Αστουρίας της Ισπανίας στην Κούβα και έσπευσε να εργαστεί στην καπνοβιομηχανία. Γρήγορα αναμείχθηκε στα τότε συνδικάτα και μέχρι το τέλος του 1865 είχε ιδρύσει την πρώτη εβδομαδιαία εφημερίδα των καπνεργατών στην Αβάνα, την La Aurora (Η Αυγή), όπου δημοσιεύτηκαν μερικές από τις ιδέες του Προυντόν, στις οποίες τον είχε μυήσει ο μηχανολόγος μηχανικός José de Jesús Marquez. Ήταν μέσω της La Aurora -και όχι

συμπτωματικά-, που ο Marquez πρότεινε για πρώτη φορά στην Κούβα την ιδέα της ίδρυσης των συνεταιριστικών εταιρειών.

Αν και ο Martinez ήταν επηρεασμένος από τις ιδέες του Προυντόν περί ομοσπονδίας και αλληλοβοήθειας, δεν ήταν αναρχικός και οι προτάσεις του σχετικά με την οργάνωση της εργασίας στην καπνοβιομηχανία, την οποία φιλοδοξούσε να εκπροσωπήσει, δεν ήταν πραγματικά επαναστατικές. Η εφημερίδα του «La Aurora», έστω και αν ήταν υπέρ των ενώσεων των εργαζομένων, είχε ως πρωταρχική της αποστολή την εκπαίδευση που θα βοηθούσε τους Κουβανούς / Ισπανούς εργάτες να αναπτυχθούν πνευματικά. Η La Aurora υπερασπίστηκε το δικαίωμα των εργατών στην ελεύθερη ένωση, αλλά η θέση της αυτή ήταν η ίδια με εκείνη του Partido Reformista (Μεταρρυθμιστικό Κόμμα) στο οποίο ανήκε πράγματι το τυπογραφείο στο οποίο εκτυπωνόταν η La Aurora. Παρ' όλα αυτά, η La Aurora ήταν η πρώτη εργατική εφημερίδα της Κούβας και ο Martinez έκανε το πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση της προστασίας των εργατικών ενώσεων. Ο ίδιος εισήγαγε επίσης την πρακτική της μεγάλωφωνης ανάγνωσης στα εργαστήρια καπνού, πρακτική που θα είχε μεγάλη χρησιμότητα στην προπαγάνδισή των αναρχικών ιδεών ανάμεσα στους καπνεργάτες τα χρόνια που ακολούθησαν.

Ας μην υπάρχει καμία αμφιβολία γι' αυτό: κατά την περίοδο πριν από τον δεκαετή πόλεμο για την ανεξαρτησία από την Ισπανία (1868-1878), η ίδρυση των πρώτων ελεύθερων συνδέσμων και των ενώσεων των καπνεργατών, των τυπογράφων, των ξυλουργών, των τεχνιτών και άλλων κλάδων, βασίστηκε στις ιδέες του Προυντόν και την επιρροή τους στην Κούβα. Η χώρα και το εργατικό της κίνημα οφείλουν τη δημιουργία των πρώτων περιφερειακών κέντρων, των λαϊκών σχολείων, των κλινικών, καθώς και των εργατικών αλληλοβοηθητικών συνδέσμων τουλάχιστον στον Γάλλο αναρχικό. Ο δεκαετής πόλεμος σταμάτησε αυτή την ώθηση προς την κοινωνική χειραφέτηση των πλέον καταπιεσμένων τάξεων, ενώ την ίδια στιγμή κατέστρεψε τους κρεολούς βαρόνους της ζάχαρης. Τελικά, αυτός ο πόλεμος έμελλε να τερματιστεί με την υποδούλωση της Κούβας.

Σε όλους όσους συμμετείχαν στον δεκαετή αυτόν πόλεμο -την πρώτη εξέγερση της Κούβας για την ανεξαρτησία της- περιλαμβάνονται καπνεργάτες και επιζώντες της Παρισινής Κομμούνας οι οποίοι είχαν διαφύγει από τη Γαλλία φέρνοντας μαζί τους κυρίως την επιρροή που είχαν ασκήσει στους ίδιους οι ιδέες του Προυντόν. Μεταξύ των ηγετών των Κουβανών ανταρτών αυτήν την περίοδο μπορεί κανείς να διακρίνει και τους Salvador Cisneros Betancourt και Vicente Garcia, που αγκάλιασαν τις προουτονικές ιδέες περί φεντεραλισμού και αποκέντρωσης.

Αλλά η πρώτη καθαρά ανοιχτή αναρχική παρουσία στην Κούβα δεν μπορεί να ανιχνευθεί μέχρι το 1880, όταν ο J.C. Campos, Κουβανός τυπογράφος που είχε καταφύγει στη Νέα Υόρκη κατά τη διάρκεια του δεκαετή πολέμου, άρχισε επαφές

μεταξύ Κουβανών και Ισπανών αναρχικών με την επιστροφή του στην Αβάνα. Η αφθονία της ελευθεριακής προπαγάνδας, με τη μορφή φυλλαδίων και εφημερίδων που έφτανε τακτικά και κρυφά από τη Βαρκελώνη, μαζί με τη μετανάστευση Ισπανών εργατών στην Κούβα, ενίσχυσε τη διάδοση αυτών των νέων ιδεών. Ως αποτέλεσμα, ένα νέο κύμα επαναστατών, σοσιαλιστών Κουβανών εργαζομένων άρχισαν να ασχολούνται με την Alianza Revolucionaria Socialista (ARS – Επαναστατική Σοσιαλιστική Συμμαχία).

Ήταν αυτήν την περίοδο, τη δεκαετία του 1880, που η αναρχική σκέψη απέκτησε μια άνευ προηγουμένου επιρροή μεταξύ των εργατών και αγροτών στη Γαλλία, την Ιταλία, τη Ρωσία, και, κυρίως, την Ισπανία. Ο κύριος εκφραστής της ήταν η ξεχωριστή φυσιογνωμία του Μιχαήλ Μπακούνιν, του Ρώσου συγγραφέα και επαναστάτη που επηρεάστηκε από τις ιδέες του Προυντόν. Οι διαχωρισμοί μεταξύ του εξουσιαστικού μαρξιστικού και επαναστατικού αναρχικού σοσιαλισμού είχαν ήδη έρθει στην επιφάνεια στα συνέδρια της Χάγης και του Saint Imier, (2) με την ίδρυση της Επαναστατικής Σοσιαλιστικής Συμμαχίας το 1873, καθώς και την ίδρυση της Διεθνούς Κοινωνικής Δημοκρατικής Συμμαχίας τον ίδιο χρόνο. Στη Διακήρυξη Αρχών της Κοινωνικής Δημοκρατικής Συμμαχίας, που επιμελήθηκε ο ίδιος ο Μιχαήλ Μπακούνιν, επισημαίνονταν οι διαφορές μεταξύ του αυταρχικού σοσιαλισμού που ευαγγελιζόταν ο Μαρξ και του ελευθεριακού σοσιαλισμού που υιοθετείτο από τους αναρχικούς.

Οι επαναστατικές ιδέες του Μπακούνιν εγκρίθηκαν από την Federacion Regional Espanola (FRE – Περιφερειακή Ισπανική Ομοσπονδία) στο συνέδριο της Βαρκελώνης το 1881, και είχαν σαφή αντίκτυπο στους μαχητικούς επαναστάτες εργαζόμενους στην Κούβα, υποσκελίζοντας τις ιδέες περί σταδίων του Προυντόν στον συνδικαλιστικό τομέα. Ήταν την ίδια στιγμή που η κουβανική εργατική τάξη άρχισε να αποκτά ταξική συνείδηση όσον αφορά τις επιθέσεις και καταχρήσεις της άρχουσας τάξης, αρχίζοντας να αγωνίζεται για την κοινωνική αναδιοργάνωση και την αναδιανομή του πλούτου και της εξουσίας.

Το 1882 οι Κουβανοί αναρχικοί άρχισαν να αγωνίζονται κατά του ρεφορμισμού που είχε εισχωρήσει στα συνδικάτα από τον Saturnino Martinez, ο οποίος τώρα βρισκόταν σε μια διαφορετική φάση της μακράς ζωής του. Και αυτή τη φορά ήταν ένας ρεφορμισμός πολύ πιο ευνοϊκός στα συμφέροντα της άρχουσας τάξης σε σχέση με εκείνα της εργατικής τάξης. Υποστήριξε κυρίως τη συνεργασία με τους φορείς των καπιταλιστικών συμφερόντων για την επίτευξη ήπιων μεταρρυθμίσεων σε αντάλλαγμα με την εργατική ειρήνη, μια προσέγγιση που απορρίφθηκε ασυζητητί από τους αναρχικούς της Κούβας. Η μαχητική τους προσέγγιση βρήκε απήχηση στην εργατική τάξη του νησιού και ήταν ακριβώς αυτή τη στιγμή που ο αναρχισμός στην Κούβα άρχισε να ξεχωρίζει και να κερδίζει υποστηρικτές. Ένας από τους πρωτοπόρους υπερασπιστές του αναρχισμού ήταν ο Enrique Roig San Martin, ο οποίος υποστήριξε

ότι καμία συντεχνία ή άλλη οργάνωση της εργατικής τάξης δεν πρέπει να μπλέκεται στα «πόδια του κεφαλαίου».

Με αυτές τις λέξεις-«κλειδιά», ιδρύθηκε το 1885 η Junta Central de Artesanos (Κεντρικό Συμβούλιο Τεχνιτών) που πρόβαλε την ιδέα της οργάνωσης και ένωσης των εργαζόμενων της Κούβας σε ομοσπονδίες. (3)

Ο Roig San Martin (1843-1889) γεννήθηκε στην Αβάνα και ήταν -χωρίς αμφιβολία- όχι μόνο ο πιο πειστικός και αφοσιωμένος αναρχικός της εποχής του, αλλά ίσως και ο πιο σημαίνων και σεβαστός αναρχικός της κουβανικής ιστορίας. Αυτή η χαρισματική προσωπικότητα ήταν στοχαστής και συγγραφέας, τα γραπτά του οποίου εμφανίστηκαν για πρώτη φορά το 1883 στην εφημερίδα El Obrero (Ο Εργάτης), την πρώτη εφημερίδα στην Κούβα που υιοθέτησε μία ειδική αναρχική θέση για την εργατική τάξη της χώρας. Στη συνέχεια, ο Roig San Martin συνεργάστηκε με το El Boletín del Gremio de Obreros (Εργατικό Συντεχνιακό Δελτίο) το 1884-1885, το οποίο απευθυνόταν κυρίως στους καπνεργάτες. Τελικά, το 1887 ίδρυσε στην Αβάνα την αρκετά διεισδυτική εφημερίδα El Productor (Ο Παραγωγός) το πρώτο φύλλο της οποίας εμφανίστηκε στις 12 Ιουλίου.

Η El Productor έγινε γρήγορα αρκετά δημοφιλής ανάμεσα στην εργατική τάξη στην Αβάνα, και από 1888 άρχισε να κυκλοφορεί δύο φορές την εβδομάδα. Εκτός από τον San Martin, άλλοι εξέχοντες Κουβανοί αναρχικοί εργάστηκαν στην εφημερίδα, συμπεριλαμβανομένων των Enrique Messonier, Manuel Fuentes και Enrique Creci. Η El Productor είχε επιρροή και πέρα από τους καπνεργάτες και, στην πραγματικότητα, προωθούσε τις προσδοκίες της κουβανικής εργατικής τάξης στο σύνολό της. Ήταν η πρώτη εφημερίδα της Κούβας που προώθησε την ιδέα της ταξικής πάλης, προτείνοντας στους εργαζόμενους της Κούβας τον αναρχισμό ως σαφή εναλλακτική λύση στην ισπανική αποικιοκρατία και τον καπιταλισμό.

Αν και η εφημερίδα είχε έδρα της την Αβάνα, διέθετε ανταποκριτές στο Santiago de Las Vegas, την Guanabacoa, την Τάμπα και το Key West των ΗΠΑ. Η ύλη που δημοσιευόταν περιλάμβανε τοπικές ειδήσεις, επιστολές και μεταφράσεις άρθρων από ευρωπαϊκές αναρχικές εφημερίδες, όπως η Le Revolte (την επιμέλεια της οποίας είχε ο αναρχικός συγγραφέας και γεωγράφος Elisse Reclus στο Παρίσι) και η La Acracia από τη Βαρκελώνη. Η El Productor χρηματοδοτείτο -εν μέρει τουλάχιστον-, από τον φούρναρη Rafael Garcia, τον οποίο ο Κουβανός ιστορικός Rivero Muiz αποκαλεί «ένθερμο οπαδό του αναρχικού ιδανικού». Η εφημερίδα διανεμόταν στα καπνεργοστάσια και σε άλλους

χώρους εργασίας από τους εργαζομένους στις αντίστοιχες βιομηχανίες, καθώς και από εκείνους που την παρήγαγαν.

Οι απεργίες που συγκλόνισαν την κουβανική καπνοβιομηχανία στα τέλη της δεκαετίας, οργανώθηκαν από τους αναρχικούς και ήταν εμπνευσμένες από την El Productor «την εβδομαδιαία εφημερίδα που ήταν αφιερωμένη στην υπεράσπιση των κοινωνικοοικονομικών συμφερόντων της εργατικής τάξης». Οι απεργιακές δράσεις και η κυκλοφορία της El Productor υποστηρίχθηκαν από μια επιτροπή στην οποία συμμετείχαν αρκετοί εργαζόμενοι οι οποίοι επηρεάζονταν από τις ιδέες της Επαναστατικής Σοσιαλιστικής Συμμαχίας που συμμετείχε σε αυτήν. Στα μέλη της επιτροπής συμπεριλαμβάνονταν οι Pedro Merino, Francisco Domenech, Gervasio Garcia Puro, Eduardo Gonzalez Boves, Enrique Messonier και Enrique Creci. Όλοι αυτοί ήταν καπνεργάτες-μέλη διαφόρων ενώσεων της Αβάνας.

Προκειμένου να διευκολύνει και συντονίσει τη δράση των εργατικών ομάδων με αυτήν της El Productor, δημιουργήθηκε μια επαναστατική οργάνωση με αναρχικές ρίζες, η Alianza Obrera (Συμμαχία Εργαζομένων), που αποτελείτο κυρίως από τους προαναφερθέντες εργαζόμενους και ήταν η πρώτη που υποστήριξε την προπαγάνδισή ενός ρητά αναρχικού προγράμματος στους κόλπους της κουβανικής εργατικής τάξης. Την 1η Οκτώβρη 1887, μετά την ίδρυση της Συμμαχίας και με την υποστήριξη του Roig San Martin στην El Productor, συγκλήθηκε το πρώτο Congreso Obrero de Cuba (Εργατικό Συνέδριο της Κούβας) στην Αβάνα, που υποστηρίχθηκε από μια άλλη οργάνωση που δημιουργήθηκε σχεδόν την ίδια περίοδο, την La Federacion de Trabajadores de Cuba (FTC - Ομοσπονδία Εργαζομένων της Κούβας), η οποία υιοθέτησε τον επαναστατικό σοσιαλιστικό προσανατολισμό της Συμμαχίας. Αυτή ήταν η πρώτη διάσκεψη των εργαζομένων στην Κούβα υπό αυτή τη μορφή, με σκοπό να συνεχίσουν να προωθούν τις κοινωνικές τους προσδοκίες. Η πλειοψηφία των μελών της FTC ήταν καπνεργάτες (εργαζόμενοι στη δεύτερη μεγαλύτερη βιομηχανία της Κούβας), αν και συμμετείχαν σε αυτή και άλλα επαγγέλματα όπως ράφτες, οδηγοί, αρτοποιοί, βαρελοποιοί και φορτοεκφορτωτές.

Το Συνέδριο εξέδωσε ένα Μανιφέστο έξι σημείων: 1) αντίσταση σε κάθε «απομεινάρι εξουσίας» στις εργατικές οργανώσεις, 2) ενότητα μεταξύ των εργατικών συνδικαλιστικών οργανώσεων, μέσω ενός «συλλογικού συμφώνου» - κατά το πρότυπο της ισπανικής FRE, 3) πλήρης ελευθερία δράσης μεταξύ όλων των συνεργαζόμενων ομάδων, 4) αμοιβαία συνεργασία, 5) αλληλεγγύη μεταξύ όλων των ομάδων και 6) απαγόρευση των πολιτικών και θρησκευτικών δογμάτων στο εσωτερικό της ομοσπονδίας (κάτι που τα προσεχή χρόνια θα ήταν ένα από τα πιο συζητήσιμα σημεία). Το μανιφέστο έκλεινε με την έκφραση «οι αρχές της χειραφέτησης... [και] της αδελφότητας... όλων των παραγωγών που κατοικούν στη Γη».

Τώρα, υπήρχε πλέον μια συγκεκριμένη οργάνωση που τους υποστήριζε, η συντεχνία καπνεργατών, η οποία κήρυξε περισσότερες απεργίες στην Αβάνα. Τον Οκτώβριο του 1887, κάτω από την προστατευτική ομπρέλα της Ομοσπονδίας, η Συμμαχία, και η εφημερίδα El Productor, κήρυξαν τρεις απεργίες ως αποτέλεσμα καταγγελιών για τις άσχημες συνθήκες εργασίας. Η πρώτη απεργία κηρύχθηκε στο εργοστάσιο La Belinda, η δεύτερη στο εργοστάσιο H. Hurmann, ως αποτέλεσμα της απόλυσης χωρίς λόγο ενός εργαζόμενου και της περίληψής του στην μαύρη λίστα των εργοδοτών, και η τρίτη στο εργοστάσιο La Intimidación. Η τελευταία απεργία κράτησε σχεδόν όλο τον Νοέμβριο, και σύμφωνα με τον Roig στις 24 Νοεμβρίου, σε άρθρο του στην El Productor με τίτλο «Εμείς θα διορθώσουμε [τα πράγματα]», το όλο πρόβλημα εκεί «προφανώς» επιλύθηκε.

Τον Ιούλιο του 1888, οι καπνεργάτες προκήρυξαν μια άλλη απεργία στο εργοστάσιο Henry Clay στην Αβάνα. Η απεργία προκλήθηκε από τον ιδιοκτήτη του εργοστασίου Francisco Gonzalez, ο οποίος ήταν πρόεδρος της ισχυρής Union de Fabricantes (Ένωση Κατασκευαστών), της ένωσης των ιδιοκτητών καπνοβιομηχανίας. Ο Roig San Martín αναμείχθηκε προσωπικά στην απεργία αυτή, που γρήγορα εξαπλώθηκε σε άλλα καπνεργοστάσια της Αβάνας. Όταν έγινε προφανές ότι και οι υπόλοιποι καπνεργάτες απεργούσαν σε ένδειξη αλληλεγγύης προς τους απεργούς, οι ιδιοκτήτες κήρυξαν lockout σε ολόκληρη την καπνοβιομηχανία.

Υπό αυτές τις συνθήκες, ανέφερε ο Roig San Martín σε άρθρο του στις 13 Σεπτεμβρίου 1888, αντί να εγκαταλειφθεί η απεργία, οι απεργοί που δεν είχαν πια εργασία θα έπρεπε να μεταναστεύσουν στην Τάμπα, το Key West ή τη Merida (στη χερσόνησο Γιουκατάν). Αυτή ήταν μια επικίνδυνη πορεία, αλλά με αυτό ο Roig υποδείκνυε ότι η κουβανική εργατική τάξη μπορούσε τώρα να υπερνικήσει τόσο τους Κουβανούς καπιταλιστές όσο και τις ισπανικές αποικιοκρατικές αρχές.

Τα μέλη της Circulo de Trabajadores -μιας άλλης αναρχικής εργατικής ομάδας που ιδρύθηκε στην Αβάνα το 1885 και διέθετε μεγάλα γραφεία όπου στεγάζονταν και άλλες εργατικές ομάδες αναρχικού προσανατολισμού καθώς και ένα λαϊκό σχολείο για 500 φτωχά παιδιά- συνεδρίασαν στις 26 Σεπτεμβρίου και συμφώνησαν να αρχίσουν να συλλέγουν δωρεές για την υποστήριξη των εργαζομένων στους δρόμους λόγω των απεργιών και του lockout. Σύμφωνα με τον Αμερικανό ιστορικό Gerald A. Rojo, έστειλαν, επίσης, τρεις συντρόφους τους, τους Fernando Rojo, Eduardo Gonzalez Boves και Isidro Grau στο Key West για να ζητήσουν βοήθεια από τους εκεί καπνεργάτες.

Τελικά, στο τεύχος της El Productor στις 18 Οκτωβρίου 1888, ο Roig San Martín ανακοίνωσε ότι «η [Union de Fabricantes]... αποφάσισε να αρχίσει διαπραγματεύσεις με τις εργοστασιακές (εργατικές) επιτροπές... και ότι με αυτόν τον τρόπο τα πράγματα θα επιλυθούν σε περισσότερα από 100 εργοστάσια». Οι διαπραγματεύσεις κατέληξαν σε συμφωνία με την οποία σημειώθηκε μια μεγάλη νίκη των καπνεργατών.

Ωστόσο, οι οργανωτικές προσπάθειες μεταξύ των καπνεργατών δεν περιορίστηκαν μόνο στην Αβάνα. Η Alianza Obrera είχε, επίσης, μεγάλη απήχηση στα καπνοβιομηχανικά κέντρα των ακτών των ΗΠΑ, Key West και Τάμπα. Το 1887, οι εργαζόμενοι στο Key West ίδρυσαν την Federacion Local de Tabaqueros, η οποία αντικατέστησε μια προηγούμενη μεταρρυθμιστικού τύπου ένωση γνωστή απλώς ως Union, αγκαλιάζοντας το σύνολο σχεδόν των καπνεργατών της πόλης. Οι οργανωτές της εν λόγω Ομοσπονδίας ήταν δύο επιφανείς αναρχικοί, οι Enrique Messonier και Enrique Creci - μαζί με τον Enrique Roig San Martin έγιναν γνωστοί ως η αναρχική τριάδα με την επωνυμία «οι τρεις Enrique». Τα γραπτά του Roig San Martin διαβάζονταν ευρέως από τους Κουβανούς εργαζόμενους, έχοντας σημαντικό αντίκτυπο στο λεγόμενο κουβανικό κοινωνικό ζήτημα. Ο Messonier ήταν επίσης εξαιρετικός ρήτορας και οργανωτής, ενώ ο Creci, εκτός από ταλαντούχος συγγραφέας που καταπιάστηκε με τα προβλήματα της εργασίας και της οργάνωσης, ήταν άνθρωπος της δράσης.

Στην Τάμπα, όπως και στο Key West, η πιο σημαντική βιομηχανία ήταν η παραγωγή καπνού και τσιγάρων, και οι εργατικές οργανώσεις ήσαν επίσης στα χέρια των αναρχικών που είχαν φθάσει από την Κούβα ή που ταξίδευαν ανάμεσα στις δύο χώρες. Μερικοί από τους πιο σημαντικούς αγωνιστές εργαζόμενους αυτής της περιόδου ήταν οι Carlos Balino, Segura, Leal, Palomino και Ramon Rivero y Rivero, όλοι αναρχικών πεποιθήσεων.

Το 1889 προκηρύχθηκε μια γενική απεργία στο Key West, αυτή τη φορά με τη στήριξη των εργαζομένων της Αβάνας. Η μετανάστευση των εργαζομένων από την Αβάνα κατά τη διάρκεια της απεργίας του προηγούμενου χρόνου, τα ταξίδια των αναρχικών οργανωτών όπως των Creci, Messonier και Gonzalez Boves μεταξύ Κούβας και ΗΠΑ, η παρουσία αναρχικών εργαζομένων, όπως οι Palomino και Guillermo Sorondo στο Key West και την Τάμπα και η ανάγνωση της El Productor στα εργαστήρια καπνού, είχαν δημιουργήσει μεταξύ των καπνεργατών μια συνείδηση υπέρ των απόψεων που προέβαλε ο Roig San Martin.

Κατά τη διάρκεια ολόκληρου του 1889 πιο μικρές έκτασης απεργίες ξέσπασαν σε διάφορα εργαστήρια καπνού στις ΗΠΑ, λόγω των καταχρήσεων εκ μέρους των ιδιοκτητών και των αιτημάτων των εργατών για αύξηση μισθών. Όλα αυτά εκτιμήθηκαν θετικά στα εργοστάσια καπνού της Αβάνας και αναπτύχθηκε ένα αίσθημα αλληλεγγύης και στις δύο πλευρές των Στενών της Φλόριδας, χάρη -εν μέρει τουλάχιστον-, στην La Alianza. Έως τα μέσα του χρόνου, η ένταση στις σχέσεις μεταξύ εργαζομένων-ιδιοκτητών στη Φλόριδα άρχισε να γίνεται αισθητή και νέες απεργίες ξέσπασαν στην Τάμπα και την πόλη Ybor. Τα γεγονότα αυτά ήταν το προανάκρουσμα μιας γενικής απεργίας στο Key West.

Οι εργάτες είχαν ήδη ιδρύσει -όπως είδαμε- την Federacion Local de Tabaqueros του Cayo Hueso και ο Rivero y Rivero ταξίδεψε στην Αβάνα για να ενημερώσει την La Alianza για το ενδεχόμενο μιας απεργίας στο Key West. Έτσι, όταν η γενική απεργία ξέσπασε εκεί τον Οκτώβριο του 1889, οι καπνεργάτες ήταν καλά προετοιμασμένοι. Οι αιτίες της απεργίας ήταν οι συνθήκες εργασίας, το αίτημα για αύξηση μισθών και, γενικά, οι τεράστιες διαφορές στις συνθήκες ζωής μεταξύ εκείνων που κατείχαν τα εργοστάσια και σε εκείνους που εργάζονταν σε αυτά. Το Key West εξαρτιόταν εξ ολοκλήρου από τη βιομηχανία καπνού και η απεργία καλέστηκε από την τοπική Federacion, με την υποστήριξη της La Alianza, παραλύοντας την πόλη.

Οι Κουβανοί αυτονομιστές (δηλαδή, εκείνοι που μιλούσαν για εθνική ανεξαρτησία) που είχαν εξοριστεί στο Key West, κατανόησαν τον κίνδυνο για την υπόθεσή τους από τους αναρχικούς και την απεργία τους και τάχθηκαν με την πλευρά των ιδιοκτητών. Αλλά αυτό δεν πρόσθεσε τίποτε στη δημοτικότητά τους. Κατηγόρησαν ψευδώς τους αναρχικούς οργανωτές της απεργίας ότι ήσαν στην υπηρεσία της Ισπανίας, και εξαπέλυσαν βίαιη στάση κατά των απεργών εργατών. Οι Creci και Messonier απειλήθηκαν, συνελήφθησαν και τελικά εκδιώχθηκαν από το Key West από τις τοπικές αρχές, που ήσαν στην υπηρεσία των ιδιοκτητών του εργοστασίου.

Από την πλευρά τους, αρκετοί απεργοί ζήτησαν να μεταφερθούν στην Αβάνα, χρησιμοποιώντας την ίδια τακτική όπως και στην απεργία του προηγούμενου χρόνου. Οι ισπανικές αποικιοκρατικές αρχές, με αρκετά καιροσκοπικό τρόπο, αποφάσισαν να «προστατεύσουν το συμφέρον των πολιτών [τους]» και διευκόλυναν την έξοδο των εργαζομένων από το Key West προς την Αβάνα. (Ήταν καιροσκοπικός ο τρόπος στο ότι το κίνημα ανεξαρτησίας είχε χρηματοδοτηθεί σε μεγάλο βαθμό από Κουβανούς επιχειρηματίες στη Φλόριδα και η βοήθεια στους απεργούς από τις αποικιακές αρχές επρόκειτο για οικονομικό πλήγμα για τους «αυτονομιστές»).

Τέλος, στις αρχές του 1890, παρά την χρήση απεργοσπαστών εκ μέρους των ιδιοκτητών -αλλά και βίας και εκδίωξης των ηγετών της απεργίας- η απεργία έληξε με θρίαμβο των καπνεργατών της Φλόριδας. Οι ιδιοκτήτες ήρθαν σε συμφωνία με την απεργιακή επιτροπή και ικανοποίησαν το αίτημα για αύξηση μισθών.

Εν μέσω όλων αυτών, είχαμε τον πρόωρο θάνατο του Roig San Martin στις 29 Αυγούστου 1889, σε ηλικία 46 χρόνων, από διαβητικό κώμα, λίγες ημέρες μετά την απελευθέρωσή του από τη φυλακή από την ισπανική αποικιακή κυβέρνηση. Ήταν σκληρό πλήγμα για τους αναρχικούς της Κούβας. Ο Roig San Martin θρηνήθηκε από τους εργάτες όλης της Κούβας, καθώς και στην Τάμπα, το Key West, τη Mérida και τη Νέα Ορλεάνη και, σύμφωνα με την ημερήσια εφημερίδα La Lucha (Ο Αγώνας), περισσότεροι από 10.000 άνθρωποι παρευρέθηκαν στην κηδεία του. Χιλιάδες στεφάνια είχαν τοποθετηθεί στον τάφο του και η «El Productor» κυκλοφόρησε σε έκτακτη έκδοση-αφιέρωμα στις 5 Σεπτεμβρίου, στην οποία οι πιο κοντινοί σύντροφοι

και συνεργάτες του Roig απέτισαν φόρο τιμής. Ο ίδιος θεωρούσε τον εαυτό του «πρόδρομο», γνωρίζοντας ότι ποτέ δεν θα ελάμβανε «υλική αποζημίωση για τους κόπους [του]», αλλά ήταν σίγουρος ότι «οι διάδοχοί του θα επιτύχουν τους στόχους του, μέσω του συνεχούς μπολιάσματος των [αναρχικών] ιδεών μας».

Ο Roig απόλαυσε πολύ μικρά διαστήματα μια ειρηνική και ήσυχη ζωή κατά τη διάρκεια του σύντομου, αλλά φημισμένου βίου του. Η υπεράσπιση των εργαζομένων εκ μέρους του, οι κοινωνικές του απόψεις και οι οικονομικές αντιλήψεις του τον ανάγκασαν να έρθει σε σύγκρουση με σχεδόν όλους. Το El Partido Liberal Autonomista (PLA - Φιλελεύθερο Αυτονομιστικό Κόμμα) που προσπάθησε να αποκτήσει οπαδούς στο εργατικό κίνημα της Κούβας, υπέστη τις επιθέσεις του Roig, οι καυστικές καταγγελίες του οποίου εναντίον του κρεολικού αυτονομισμού έμελλαν να μείνουν διάσημες. (4) Την ίδια στιγμή, σύμφωνα με τον Roig, η ισπανική αποικιοκρατία ήταν η βασική αιτία της εκμετάλλευσης σε βάρος του κουβανικού λαού αλλά και της άγνοιας που τον μάστιζε, αρνούμενος να μετριάσει τις επιθέσεις του κατά της αποικιακής κυβέρνησης επίσης, δραστηριότητα για την οποία κατέληξε στη φυλακή. Η συγκεκριμένη αιτία ήταν ένα εμπρηστικό άρθρο στην El Productor με τίτλο «O ran o plomo» («Είτε ψωμί είτε μολύβι»).

Όσον αφορά τις εθνικές αποσχιστικές τάσεις με τις οποίες κάποιος θα ήταν λογικό να σκεφθεί ότι είχε μια συγγένεια -τουλάχιστον σε πολιτικό, αν όχι σε κοινωνικό επίπεδο- ο Roig αντιτάχθηκε σθεναρά σε αυτό, τρέφοντας ελάχιστο σεβασμό για το λεγόμενο δημοκρατικό ιδανικό. Δήλωσε ότι δεν θα ήταν ευκαίριο εάν οι Κουβανοί εργάτες ακολουθούσαν το παράδειγμα των δημοκρατιών της Λατινικής Αμερικής και των Ηνωμένων Πολιτειών, τις οποίες αποκαλούσε ειρωνικά «δημοκρατία-μοντέλο». Πίστευε ότι η δημιουργία μιας κουβανικής δημοκρατίας θα συνέχιζε μόνο την καταδίωξη της εργατικής τάξης, που άρχισε με την ισπανική κυριαρχία.

Η σύγκρουση μεταξύ των αναρχικών ιδεών του Roig και της αντίθεσής του, από τη μια πλευρά, στην αυτονομία της Κούβας και τις αποσχιστικές ιδέες και, από την άλλη, την αντιπαλότητα πολλών αυτονομιστών ηγετών προς τον αναρχισμό, διαίρεσε την Κούβα σε δύο κοινωνικοπολιτικές σφαίρες και εξασθένησε τις σχέσεις με την Ισπανία.

Οι μαρξιστές συγγραφείς της εποχής μας αποδίδουν στον Roig το έγκλημα της μη συμπάθειας εκ μέρους του προς την αυτονομιστική υπόθεση και την ίδια στιγμή προσπαθούν να τον εντάξουν στο δικό τους ιδεολογικό περίγυρο, δηλώνοντας με κάθε σοβαρότητα ότι βρισκόταν «σε ένα μεταβατικό στάδιο προς το μαρξισμό». Μπορούμε να καταλάβουμε τι ήταν αυτή η «μετάβαση»: ήταν όταν ο Roig είχε διαβάσει και παραπέμψει σε έργα του Μαρξ, όπως έκανε και κάθε άλλος αναρχικός της εποχής του (Μπακούνιν, Ρεκλύ, Καφιέρο κ.ά.), αισθανόμενος ότι ήταν υποχρεωμένος να ενημερωθεί και να ενημερώσει για όλα τα σχετικά με το σοσιαλισμό.

Κατηγορείται, επίσης, ο Roig από μαρξιστές σεχταριστές για «εθνικό μηδενισμό» και για το ότι ήταν «απολίτικος», μεταξύ των άλλων αιρετικών του (5) απόψεων, αγνοώντας τις πολυάριθμες παρεμβάσεις του. Ήταν ακούραστος οργανώνοντας και υποστηρίζοντας εργατικούς αγώνες, γενικές απεργίες, μπούκοτάζ, κ.λπ., τόσο στην Αβάνα όσο και στις Ηνωμένες Πολιτείες, για την προάσπιση των συμφερόντων των πιο χαμηλών στρωμάτων της εργατικής τάξης, με το κλείσιμο του 19ου αιώνα. Πρόκειται για ολοκληρωτική δυσφήμιση, χαρακτηριστικό παράδειγμα της μαρξιστικής τάσης να ξαναγράφεται η ιστορία υπό το κάλυμμα του εθνικισμού.

Η δραστηριότητα των άλλων Κουβανών αναρχικών της εποχής ήταν επίσης συνεπής με τις ιδέες στις οποίες οι ίδιοι πίστευαν. Υποστήριξαν και αγωνίστηκαν για τη διατήρηση του εργατικού κινήματος της Κούβας αμέτοχου από την εκλογική πολιτική και τις συμφωνίες με την κυβέρνηση, γιατί είχαν κατανοήσει ότι το εργατικό κίνημα δεν είχε τίποτα να κερδίσει από εκπροσώπους του Κράτους, ανεξάρτητα από την πολιτική τους γραμμή.

Κατά τη διάρκεια αυτού του οργανωτικού σταδίου και του αγώνα, οι σχέσεις μεταξύ των αναρχικών της Κούβας και των αποικιακών αρχών άρχισαν να επιδεινώνονται σταθερά. Η ισπανική κυβέρνηση ανέχτηκε τις δραστηριότητες των συνδικάτων μέχρι ένα ορισμένο σημείο και καθώς οι αναρχικοί είχαν αποφασίσει να μην παρέμβουν στην πολιτική του νησιού και να μείνουν στο περιθώριο του διαλόγου περί απόσχισης/αποικιακής αυτονομίας, οι αρχές εισήγαγαν και καθιέρωσαν ένα σύστημα «ανοχής αλλά με επαγρύπνηση». Οι αναρχικοί το εκμεταλλεύτηκαν αυτό, καθώς και την αλλαγή των στρατιωτικών διοικητών και την ερμηνεία των νόμων σχετικά με τις ενώσεις των εργαζομένων και τον Τύπο. Στρατηγοί όπως ο Manuel Salamanca, ήταν υπομονετικοί με τις δραστηριότητες των αναρχικών, τουλάχιστον στο κυβερνητικό κενό που είχε δημιουργηθεί μέχρι την κατάληψη της εξουσίας από τους στρατιωτικούς. (6) Αυτή ήταν η κατάσταση που επικρατούσε στις 20 Απριλίου 1890.

Εκείνη τη νύχτα, πάνω από μια ντουζίνα εργαζόμενοι μαζεύτηκαν στην Αβάνα, σε μια αίθουσα του Circulo de Trabajadores (Κύκλος Εργαζομένων) και αποφάσισαν να οργανώσουν μια διαδήλωση για την Πρωτομαγιά, σύμφωνα με την απόφαση της Β' Διεθνούς στο Παρίσι για τον εορτασμό της ημέρας προς τιμήν των μαρτύρων του Haymarket. (7) Η πρόταση αυτή για μια εργατική διαδήλωση μνήμης ήταν να γίνει μια «δημόσια και ειρηνική διαδήλωση» με σκοπό «η κυβέρνηση, οι ανώτερες τάξεις, καθώς και το κοινό γενικά... να γνωρίσουν τις προσδοκίες των εργαζομένων». Δημοσίευσαν τότε ένα μανιφέστο δημοσιοποιώντας αυτή την απόφαση. (8)

Την 1η Μάη 1890, περισσότεροι από 3.000 εργαζόμενοι διαδήλωσαν στους δρόμους της Αβάνας υπό τους ήχους της «Μασσαλιώτιδας» για τον εορτασμό της Πρωτομαγιάς για πρώτη φορά στην Κούβα. Μετά την πορεία, οι αναρχικοί πραγματοποίησαν δημόσια συνάντηση σε μια κατάμεστη αίθουσα με 23 ομιλητές (9) οι οποίοι

επιτέθηκαν στις κοινωνικές, ηθικές και οικονομικές συνθήκες στην Κούβα, αποδεικνύοντας ότι υπήρχε πλέον ενεργός αναρχική παρουσία στους κόλπους του κουβανικού προλεταριάτου.

Μετά την επιτυχία των εκδηλώσεων, τα μέλη του *Círculo de Trabajadores* ενέπνευσαν πολλές απεργίες και το κοινωνικό περιβάλλον άρχισε να θερμαίνεται γρήγορα. Τα μέλη του *Círculo de Trabajadores* άρχισαν να μην είναι πλέον μόνο καπνεργάτες, αλλά και εργαζόμενοι άλλων επαγγελμάτων, όπως πυροσβέστες, ξυλουργοί, τυπογράφοι, υπάλληλοι ξενοδοχείων και εστιατορίων κ.ά. Αυτό σημαίνει ότι, για πρώτη φορά το σύνολο σχεδόν των εργαζομένων της Αβάνας, καθώς και εργαζόμενοι από ορισμένα τμήματα της ενδοχώρας του νησιού ήταν οργανωμένο σε ομοσπονδιακή βάση. Φυσικά θα ήταν υπερβολή να ισχυριστούμε ότι όλες αυτές οι εργατικές ενώσεις αποτελούνταν από αναρχικούς, αλλά είναι πέρα από κάθε αμφιβολία σίγουρο ότι τα ηγετικά τους στελέχη και οι συμφωνίες που έκαναν ήταν εμπνευσμένες από τις αναρχικές ιδέες.

Λόγω του προσανατολισμού των εργαζομένων, ασχολούμαστε επίσης εδώ με τα πρώτα βήματα αυτού που κατά τα επόμενα χρόνια θα γίνει γνωστό ως αναρχοσυνδικαλισμός. Αυτή την εποχή η Αβάνα διέθετε μια πρώτης τάξης οργάνωση εργαζομένων, σαφώς εφάμιλλη της ισπανικής *Federacion Nacional Espanola*. Σύμφωνα με τον γνωστό Κουβανό ιστορικό *Moreno Fraguas*, «το εργατικό κίνημα στην Αβάνα ήταν το πιο ανεπτυγμένο και το πιο ταξικά συνειδητό σε όλη τη Λατινική Αμερική».

Αυτή τη στιγμή, μετά από τον μυστηριώδη θάνατο του Ισπανού γενικού διοικητή *Salamanca*, τη διοίκηση ανέλαβε μεταβατικά ο γενικός αστυνομικός διευθυντής *Camilo Garcia Polanieja* - γνωστός για τις αυθαιρεσίες και τις δεσποτικές του μεθόδους. Την ίδια στιγμή, ξέσπασε κύμα απεργιών μιας και η κοινωνική ευημερία συνέχισε να επιδεινώνεται και ο διευθυντής του τμήματος καπνού της μεταρρυθμιστικής *Union Obrera* (Εργατική Ένωση) *Menéndez Arces*, μαχαιρώθηκε μέχρι θανάτου. Είχε προηγουμένως προσβάλει και εξαπολύσει κατηγορίες εναντίον του *Roig San Martin*, με αποτέλεσμα τη σύλληψη και φυλάκιση του δεύτερου. Θεωρείτο ότι ο *Menéndez Arces* ήταν επίσης πληροφοριοδότης της αστυνομίας.

Προφανώς, οι αποικιακές Αρχές πίστευαν ότι οι μόνοι που θα ωφελούνταν από το θάνατο του *Menéndez* ήταν οι αναρχικοί του *Círculo* ή, τουλάχιστον, θ χρησιμοποιούσαν το θάνατό του ως ένα βολικό πρόσχημα - και συνέλαβαν 11 εργαζόμενους που ανήκαν στην *Círculo*, κατηγορώντας τους για το φόνο του *Menéndez*. Στη δίκη που ακολούθησε οι εργαζόμενοι απέδειξαν την αθωότητά τους και απαλλάχθηκαν από κάθε κατηγορία. Μη ικανοποιημένος από αυτή την ετυμηγορία, ο *Garcia Polanieja*, διέταξε τον Δεκέμβρη του 1890 το κλείσιμο της *El Productor*, σηματοδοτώντας το τέλος της δεύτερης περιόδου του αναρχικού αυτού περιοδικού της Αβάνας. (10) Η καταστολή εκ μέρους του εν λόγω «χριστιανού στρατηγού» εντάθηκε

και λίγο μετά το κλείσιμο της El Productor, διέταξε επίσης το κλείσιμο της Alianza Obrera, απαγορεύοντας τις δραστηριότητές της.

Οι διώξεις αυτές από την πλευρά του στρατηγού -που έγιναν είτε επειδή δεν έτρεφε καμία συμπάθεια προς τους αναρχικούς είτε κατόπιν διαταγών του Υπουργείου Εξωτερικών στη Μαδρίτη-, δεν φόβισαν τους αναρχικούς της Κούβας, που πέρασαν γρήγορα στις παράνομες δραστηριότητες. Από την πλευρά τους, οι Κουβανοί και Ισπανοί καπιταλιστές-κατασκευαστές, βιομήχανοι και έμποροι, πλούτιζαν όλο και περισσότερο κάθε μέρα από τον ιδρώτα των Κουβανών εργατών, που μεταχειρίζονταν τόσο άσχημα όσο και οι μαύροι σκλάβοι των παλαιών χρόνων. (11) Αυτοί οι κρεολοί και Ισπανοί καπιταλιστές φοβούνταν τις οργανώσεις των εργαζομένων, όπως την Alianza Obrera, και μισούσαν τόσο παθιασμένα τους αναρχικούς της Κούβας. Χρησιμοποίησαν την επιρροή τους για να δημιουργήσουν δικές τους εργατικές οργανώσεις και για να πιέσουν την κυβέρνηση της Μαδρίτης να πάρει μέτρα καταστολής των δραστηριοτήτων των επαναστατικών εργατικών οργανώσεων στην Κούβα, όπως ακριβώς έγινε και στην Ισπανία. (12)

Υπό τις συνθήκες αυτές, και με μυστικότητα κατά τη διάρκεια του εορτασμού της Πρωτομαγιάς του 1891, οι αναρχικοί της Κούβας συμφώνησαν τη σύγκληση ενός συνεδρίου στις αρχές του 1892. Το συνέδριο συνήλθε τον Ιανουάριο αυτού του χρόνου μιας και ο Garcia Polanieja δεν ήταν πλέον γενικός διοικητής και οι Αρχές επεδείκνυαν και πάλι μια πιο ανεκτική στάση απέναντι στους αναρχικούς.

Το Congreso Regional Cubano (Περιφερειακό Κουβανικό Συνέδριο) συνήλθε από τις 15 έως τις 19 Ιανουαρίου 1892, υπό ηρεμία. Δεν έκανε χρήση της λέξης «εθνικό» όχι μόνο γιατί η Κούβα εξακολουθούσε να θεωρείτο περιοχή της Ισπανίας, αλλά και επειδή οι αναρχικοί είχαν αυτό το διάστημα αποκηρύξει την έννοια του εθνικισμού. Στο συνέδριο συμμετείχαν εβδομήντα τέσσερις εργαζόμενοι, συμπεριλαμβανομένων εκπροσώπων του συνόλου των εργατικών ενώσεων και συνδικάτων που υπήρχαν τότε στην Κούβα. Στην απόφαση του Συνεδρίου -μετά από μια παθιασμένη συζήτηση- περιλαμβάνονταν απόψεις όπως ότι «η εργατική τάξη δεν πρόκειται να χειραφετηθεί μέχρι να αγκαλιάσει τις ιδέες του επαναστατικού σοσιαλισμού» που αυτή την εποχή σηματοδοτούσε τις ιδέες του αναρχισμού. Το Συνέδριο, επίσης, δήλωσε ότι τα μέλη του έκριναν ότι είναι «μέρος όλων των καταπιεσμένων της Γης» και ότι «υποστηρίζει... κάθε βήμα προς την ελευθερία».

Τέλος, σε σχέση με το λανθάνον πολιτικό πρόβλημα που υπήρχε μεταξύ των υποστηρικτών της ένταξης του νησιού στην Ισπανία, της αυτονομίας ή της ανεξαρτησίας, στο μανιφέστο του Συνεδρίου αναφέρεται:

Οι εργαζόμενες μάζες της Κούβας δεν πρόκειται και δεν μπορεί να αποτελέσουν εμπόδιο στο θρίαμβο των προσδοκιών του λαού για απελευθέρωση, γιατί θα ήταν

παράλογο το γεγονός κάποιος που τάσσεται υπέρ της ατομικής ελευθερίας, να αντιταχθεί στη συλλογική ελευθερία ενός λαού, έστω και αν η συλλογική επιθυμητή ελευθερία είναι εκείνη της χειραφέτησης από την κηδεμονία ενός άλλου λαού.

Είναι αναγκαίο να σημειωθεί ότι στην παρούσα παράγραφο -η οποία είναι χωρίς αμφιβολία το «κλειδί» για τη μελλοντική σχέση μεταξύ των αναρχικών και των αυτονομιστών της Κούβας-, οι αναρχικοί καταδεικνύουν τη διαφορά μεταξύ της κοινωνικής ελευθερίας και της πολιτικής χειραφέτησης. Η απελευθέρωση από την ξένη εξουσία ήταν χαρακτηριστικό των κινήματων ανεξαρτησίας από τις πρώτες μέρες του 19ου αιώνα, και θα χρειαζόνταν ακόμα κάποιες δεκαετίες για να έλθει. Οι υποστηρικτές της ανεξαρτησίας έκαναν ό,τι ήταν δυνατόν ακολουθώντας την απόφασή τους για ρήξη με την Ισπανία πάνω από όλα, βάζοντας στην επιχείρηση θέληση, δύναμη, πλούτο, οικογένειες, και ακόμη και την ίδια τους τη ζωή, προκειμένου να δημιουργηθεί μια κουβανική δημοκρατία. Οι Κουβανοί αναρχικοί, από την πλευρά τους, κατανόησαν ότι η κοινωνική ελευθερία είναι πιο σημαντική από τη δημοκρατία που πρότεινε το κίνημα για την ανεξαρτησία, και ότι η δημοκρατία θα έχει μικρό ή και καθόλου όφελος για τους εργαζόμενους, όπως είχε υποστηρίξει ο Roig. Παρ' όλα αυτά, στο Συνέδριο του 1892 οι αναρχικοί διακήρυξαν ότι δεν μπορούσαν να αντιταχθούν στις προσδοκίες περί ανεξαρτησίας από την πλειοψηφία των Κουβανών.

Ο πειρασμός της ανεξαρτησίας είχε κερδίσει αρκετούς εργαζόμενους στο νησί, και πάνω απ' όλα, τους θύλακες των αποδήμων στο Key West και την Τάμπα. Οι κοινωνικές συγκρούσεις και οι απεργίες που ξέσπασαν κατά την προηγούμενη δεκαετία είχαν δημιουργήσει μια κρίση μεταξύ των αναρχικών που εργάζονταν στην καπνοβιομηχανία, από τη μια πλευρά, και τους ιδιοκτήτες των εργοστασίων, τα αφεντικά και διάφορους καπιταλιστές, από την άλλη. Οι πιο διαβόητοι υποστηρικτές της ανεξαρτησίας είχαν συμπήξει κοινό μέτωπο με τους καπιταλιστές για απλούς οικονομικούς λόγους - με τη δυνατότητά τους να συνεισφέρουν οικονομικά στο κίνημα για την ανεξαρτησία. Με τον τρόπο αυτό, το έδαφος μετατοπίστηκε. Τώρα υπήρχε μια επικίνδυνη διάσπαση μεταξύ των εργαζομένων με αναρχικό προσανατολισμό και αυτών που τάσσονταν υπέρ της ανεξαρτησίας και οι οποίοι έπαιρναν χρήματα από τους καπιταλιστές του καπνού. Το κοινωνικό ζήτημα (τα δικαιώματα των εργαζομένων, η ευημερία και ο έλεγχος πάνω στην εργασία), είχε δραματικά εκτοπιστεί από το πολιτικό ζήτημα (το θέμα του ποιος ελέγχει τον κρατικό μηχανισμό).

Η κατάσταση, ωστόσο, άρχισε να αλλάζει ταχύτατα κατά τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1890. Το Μανιφέστο του Συνεδρίου του 1892 αποτελεί απόδειξη ότι οι αναρχικοί της Κούβας ήταν διατεθειμένοι να καταλήξουν σε συμφωνία με τους αυτονομιστές και, ως εκ τούτου, παύουν να χρησιμοποιούνται από τους Ισπανούς ως διχαστικό στοιχείο στην καταπολέμηση των αυτονομιστών. Φυσικά, αυτή η μετατόπιση θέσης, δεν συνεπάγεται την παραίτηση των αναρχικών από την επαναστατική

υπόθεση. Ωστόσο, το δεύτερο άρθρο του Μανιφέστου του Συνεδρίου είχε ως αποτέλεσμα μια σφοδρή διαμάχη μεταξύ των αναρχικών που επρόκειτο να διαρκέσει χρόνια, ανάμεσα σε εκείνους που υποστήριξαν ότι πρέπει πρώτα να επιτευχθεί η ανεξαρτησία και στη συνέχεια να επιδιωχθούν οι στόχοι του αναρχικού κινήματος και εκείνων που εκλάμβαναν το κίνημα της ανεξαρτησίας ως χειρότερο εμπόδιο και χάσιμο χρόνου για τους εργαζόμενους.

Η αντίδραση των ισπανικών αρχών στο Συνέδριο του 1892 ήταν η απαγόρευση του συνέρχεσθαι, το κλείσιμο και η προσωρινή κατάσχεση της El Productor, η απαγόρευση των συνελεύσεων των εργαζομένων, καθώς και η δίωξη των μελών του Circulo de Trabajadores και της Junta Central de Trabajadores (Κεντρικό Συμβούλιο Εργατών - πρώην Junta Central de Artesanos). Σχεδόν όλοι οι οργανωτές του Συνεδρίου φυλακίστηκαν και μερικοί εξορίστηκαν, υποχρεώνοντας τους αναρχικούς να επιστρέψουν στην παράνομη δραστηριότητα. Σύμφωνα με την ορθόδοξη μαρξίστρια συγγραφέα Aleida Plasencia, «στις αρχές του 1892 οι εργαζόμενοι διώκονταν περισσότερο για δραστηριότητες που τους υπαγόρευε η ταξική τους συνείδηση από ό,τι για δραστηριότητες για την ανεξαρτησία». Η δήλωση αυτή αντανάκλα την αληθινή φύση των πραγμάτων την εποχή αυτή, υπογραμμίζοντας επίσης την έκπληξη και τη βίαιη αντίδραση εκ μέρους των αποικιακών αρχών όταν συνειδητοποίησαν το περιεχόμενο του Manifiesto del Congreso de '92.

Οι Κουβανοί προετοιμαζόμενοι για τον αγώνα της ανεξαρτησίας, καθοδηγούνταν κατά κύριο λόγο από την ακτή της Φλόριδα, κυρίως από τα εργατικά σημεία-«κλειδιά» της Τάμπα και του Key West, όπου στεγαζόταν για χρόνια ο μεγαλύτερος αριθμός των Κουβανών στην εξορία. Οι Κουβανοί αυτοί οργανώθηκαν σε συνδικάτα και οι πόλεις αυτές ήσαν θύλακες πατριωτών, αναρχικών, αυτονομιστών και γενικά εχθρών της Ισπανίας. Ήταν ακριβώς σε αυτά τα χρόνια των αρχών της δεκαετίας του 1890 που ο Jose Martí, ο πιο αξιοσημείωτος Κουβανός πατριώτης της εποχής, στρατολογούσε υποστηρικτές της ιδέας για τη δημιουργία ενός ενιαίου συνόλου πρωταρχικών αρχών και ένοπλου αγώνα στη συνέχεια, μεταξύ των διάφορων αυτονομιστικών ομάδων εξόριστων στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ταυτόχρονα, οι Κουβανοί και Ισπανοί εργαζόμενοι στους διάφορους κλάδους της καπνοβιομηχανίας, είδαν το Κουβανικό ζήτημα από κοινωνική ή διεθνιστική άποψη. Ο Martí, με τις εύγλωττες ομιλίες του, κατεύθυνε το λόγο του προς αυτούς τους εργαζόμενους με την ιδέα να τους κάνει να δουν τα κοινωνικά πλεονεκτήματα της δημοκρατίας που ονειρευόταν. Σε αντίθεση με τους φόβους του Roig San Martín για μια δημοκρατία γεμάτη αιματοχυσία και μίσος, ο Martí τους υποσχέθηκε μια δημοκρατία γεμάτη από την αίσθηση της ελευθερίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης στην οποία συμμετείχαν όλοι για το καλό όλων».

Επηρεασμένη από την πειστική ρητορική του Martí, η πλειοψηφία των εξόριστων αναρχικών άρχισε να υποστηρίζει την υπόθεση της ανεξαρτησίας. Αυτό επιβεβαιώθηκε

χρόνια αργότερα από τον αναρχικό Pedro Esteve στη «Memoria de la Conferencia Anarquista Internacional» («Μνήμες του Διεθνούς Αναρχικού Συνεδρίου»): «Τα ιδανικά μας έγιναν αποδεκτά» από τους αναρχικούς που υποστήριξαν δημόσια το κίνημα για την ανεξαρτησία, αλλά δυστυχώς δεν έγινε πραγματικότητα σε αυτή τη συγκεκριμένη περιοχή. «Κάποιος ανακάλυψε ότι σ' αυτούς τους αναρχικούς η πατριωτική φλόγα δεν έσβησε. Κάτω από τις στάχτες υπήρχαν αναμμένα κάρβουνα... και φυσώντας στις στάχτες άναψαν ξανά τα κάρβουνα, μετατρέποντάς τα σε μια καταστροφική πυρκαγιά». Αυτά τα λόγια του Esteve δεν θα μπορούσαν να ήταν πιο σωστά, απηχώντας επακριβώς τη ρητορική του Martí που φύσηξε πάνω στις στάχτες και δημιούργησε την αποσχιστική πυρκαγιά.

Ο Martí κατάφερε να επηρεάσει αποφασιστικά πολλούς αξιόλογους αναρχικούς, όπως τους Creci, Messonier, Rivero y Rivero και Balino, οι οποίοι αποδέχθηκαν τις επαναστατικές του θέσεις. Η πλειοψηφία τους, ωστόσο, συνέχισε να διατηρεί τις ιδέες της πολιτικής ελευθερίας και του επαναστατικού αναρχισμού, με τις εξαιρέσεις των Rivero y Rivero και Balino, οι οποίοι πέρασαν πλήρως στο στρατόπεδο της απλής ανεξαρτησίας. Η υποστήριξη της ανεξαρτησίας εκ μέρους αυτών των αναρχικών στοιχείων στο εσωτερικό της καπνοβιομηχανίας ήταν τεράστια, τόσο στην ηθική όσο και στην πολιτικο-οικονομική σφαίρα. Ο Martí αποδέχθηκε θριαμβευτικά το Manifiesto del Congreso de '92 (Μανιφέστο του Συνεδρίου του '92) και σχεδόν την ίδια στιγμή αποφάσισε να ιδρύσει ένα «επαναστατικό» αυτονομιστικό κόμμα, αποτελούμενο κυρίως από καπνεργάτες εντός και εκτός Κούβας, οι οποίοι βρέθηκαν πλέον σε θέση να συμφιλιώσουν τα αναρχικά και αποσχιστικά τους συναισθήματα και ιδέες.

Κατά την ίδρυσή του, τους πρώτους μήνες του 1892, το Partido Revolucionario Cubano (PRC - Επαναστατικό Κουβανικό Κόμμα), στο οποίο ο Martí δραστηριοποιήθηκε ως εκπρόσωπος, αποτελείτο από αυτόνομες, αποκεντρωμένες, επαναστατικές ομάδες, με καταστατικά και δομές με βάση την άμεση δημοκρατία. (Το PRC ήταν παρόμοιο από πολλές πλευρές με το μεταγενέστερο Partido Liberal Mexicano -PLM – Μεξικάνικο Φιλελεύθερο Κόμμα-, που ιδρύθηκε από τον Μεξικό αναρχικό και επαναστάτη Ricardo Flores Magon). Αυτό σημαίνει ότι το PRC δεν ήταν ένα τυπικό εκλογικό πολιτικό κόμμα, αλλά μάλλον ένα συνολικό επαναστατικό κίνημα, ένας δρόμος προς την ανεξαρτησία. Οι αναρχικοί που συσπειρώθηκαν κάτω από τις αυτονομιστικές σημαίες, ήταν μέλη κυρίως δύο οργανώσεων, της πρώτης με τον τίτλο -με μια συγκεκριμένη δόση ειρωνείας- Club Roig San Martin, και της δεύτερης με τον τίτλο Fermin Salvochea, προς τιμήν του Ανδαλουσιάνου αναρχικού που θαυμαζόταν από τον Martí, και ο οποίος υπεράσπισε σθεναρά, από τη φυλακή, την κουβανική υπόθεση.

Όσον αφορά την τακτική συμμαχία μεταξύ αναρχικών και αυτονομιστών κατά τη διάρκεια του πολέμου του 1895, είναι αναγκαίο να διευκρινίσω ένα σημείο: Ο Martí είχε κάποιες ιδιόρρυθμες απόψεις για τον αναρχισμό. Σε σχέση με εργασιακά θέματα,

θεωρούσε τις αναρχικές απόψεις κατάλληλες και δίκαιες, αλλά την ίδια στιγμή αποστρεφόταν τη βία που δημιουργείτο από την ταξική πάλη μεταξύ των εργαζομένων και της εύπορης τάξης, τείνοντας προς μια λανθασμένη διαφοροποίηση μεταξύ ευρωπαϊκού και κουβανικού αναρχισμού. Σε αντίθεση με τους περισσότερους συγχρόνους του αυτονομιστές, ο Marti διέθετε ισχυρή κοινωνική συνείδηση. Θρηνούσε για τις ταξικές ανισότητες και ήταν πεπεισμένος ότι η μελλοντική δημοκρατία θα είναι η αμερόληπτη λύση στα κοινωνικά προβλήματα, «για το ισότιμο όφελος όλων των τάξεων» χωρίς βίαιες επιβολές από οποιοδήποτε κόμμα.

Από την πλευρά τους, οι αναρχικοί στην Κούβα και την εξορία, συνδεδεμένοι ή μη με τις πολιτικές αποσχιστικές τάσεις, είχαν διαφορετική κοινωνική ατζέντα από τον Marti. Φέρνοντας στο προσκήνιο το παράδειγμα του Roig San Martin, φιλοδοξούσαν να λειτουργήσουν πιο ελεύθερα από ό,τι κάτω από τον ισπανικό ζουρλομανδύα και μια δημοκρατία θα τους έδινε αυτό το χώρο. Στην πραγματικότητα, ούτε οι αποσχιστικές τάσεις ούτε οι δημοκρατικές αρετές του Marti ούτε και το ιδανικό για μια δίκαιη δημοκρατική κυβέρνηση, ήταν το επίκεντρο της επαναστατικής ατζέντας των αναρχικών εκείνη την εποχή. Αυτό που φιλοδοξούσαν και για το οποίο πάλεψαν πεισματικά μέσα σε ένα δημοκρατικό καθεστώς, ήταν το καλό του κουβανικού προλεταριάτου. Ο άμεσος στόχος ήταν «περισσότερη ελευθερία δράσης και κίνησης» με σκοπό την άσκηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων και αναρωτιόνταν ποιο θα ήταν το καλό που θα έκανε μια δημοκρατία αν δεν εξυπηρετούσε τα συμφέροντα των εργαζομένων. Έτσι, ενώ ο Marti ονειρευόταν μια δημοκρατία ως αυτοσκοπό, οι αναρχικοί τη θεωρούσαν μόνο ως μέσο.

Το 1893, σύμφωνα με τον Pedro Esteve, μια «ήμερη τυραννία» υπήρχε στην Κούβα, δηλαδή μια άλλη περίοδος ηρεμίας, μια αναπροσαρμογή της αποικιακής κυβέρνησης. Οι αναρχικοί της Αβάνας χρησιμοποίησαν προφανώς αυτό το πλεονέκτημα για να ανασυνταχθούν και να ανοίξουν εκ νέου, στα μέσα Μαΐου, το Circulo de Trabajadores σε άλλη τοποθεσία, μετονομάζοντάς το σε Sociedad General de Trabajadores (SGT – Γενικός Σύνδεσμος Εργατών). Εκείνο τον χρόνο, σύμφωνα με τον Ισπανό ιστορικό Casanovas Codina, ο εορτασμός της Πρωτομαγιάς πραγματοποιήθηκε υπό «εξαιρετικές συνθήκες... εορτάστηκε με συναντήσεις σε διάφορες πόλεις και κωμοπόλεις στο δυτικό τμήμα του νησιού».

Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης του 1893, οι ενέργειες των ιδιοκτητών των βιομηχανιών στο Key West, προκάλεσαν μια αρκετά κρίσιμη κατάσταση στην οποία τόσο οι αρχές όσο και οι τραμπούκοι των ιδιοκτητών επιδόθηκαν σε βίαιες πράξεις. Οι καπνοβιομήχανοι συμάχησαν με τις τοπικές αρχές, συγκρότησαν μια ένοπλη ομάδα επαγρύπνησης, το Key West Rifles (κάτι σαν караμπινιέρους), με σκοπό τον εκφοβισμό των καπνεργατών και αναγκάζοντάς τους να «υπακούσουν στο νόμο». Στη σύγκρουση αυτή, οι αναρχικοί και οι απεργοί είχαν την υποστήριξη των αυτονομιστών, οι οποίοι

παρείχαν αυτή την υποστήριξη αφού υπενθύμισαν ποιος ήταν ο εχθρός τους: η ισπανική κυβέρνηση.

Οι ισπανικές αρχές στην Κούβα εκμεταλλεύθηκαν αυτή την τεταμένη κατάσταση στο Key West για να αποδυναμώσουν περισσότερο το ήδη αδύναμο αποσχιστικό κίνημα στην πόλη. Με την ιδέα της αποκοπής των αναρχικών από το αυτονομιστικό κίνημα, ο προσωρινός γενικός διοικητής Jose Arderivis, προσπάθησε να κερδίσει την υποστήριξη των αναρχικών της Αβάνας μέσα από δωροδοκίες. Ο ελιγμός αυτός απέτυχε και οι Κουβανοί και Ισπανοί εργαζόμενοι με ελευθεριακό προσανατολισμό συνέχισαν της δράση τους στο Key West, τουλάχιστον προς το παρόν, συμμαχώντας με τον José Martí που είχε ήδη ιδρύσει, όπως είδαμε πριν, το Partido Revolucionario Cubano (PRC), το οποίο τάχθηκε με το μέρος των εργατών.

Όμως οι Κουβανοί άνεργοι εργάτες στο Key West βρίσκονταν σε αξιοθρήνητη κατάσταση και δυστυχία και πολλοί από αυτούς επέστρεψαν στην Κούβα. Βέβαια, οι συνθήκες στην Αβάνα δεν ήταν καλύτερες απ' ό,τι αυτές στο Key West. Το αυτονομιστικό κίνημα έπαιρνε χρήματα από αυτούς τους εργαζόμενους και με την επιστροφή τους στην Κούβα και λόγω της οικονομικής κατάρρευσης, η οικονομική του ισχύς εξασθένησε σημαντικά.

Η μαζική ανεργία στην καπνοβιομηχανία δεν βοηθούσε τους αναρχικούς της SGT (πρώην Circulo de Trabajadores), οι οποίοι δεν ήταν σε θέση να βρουν μια λύση του διλήμματος και έτσι και η SGT η ίδια βρέθηκε κάτω από τρομερά άσχημη κατάσταση. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Casanovas Codina, «η άφιξη των εργαζόμενων στην Κούβα... συνέβαλε αναμφίβολα... στη συνείδηση της εκστρατείας του PRC... να εξαπολύσει τον πόλεμο (της ανεξαρτησίας)».

Αυτή η οικονομική αποσταθεροποίηση είχε ως συνέπεια την αποδυνάμωση των κοινωνικών διαδικασιών για τις οποίες εργάζονταν οι Κουβανοί αναρχικοί. Παρ' όλα αυτά, στο τέλος του 1893 ξέσπασε μια απεργία στην καπνοβιομηχανία La Rosa Espanola στο Key West για την υπογραφή συμβολαίων εργασίας των εργατών που είχαν μεταναστεύσει εκεί από την Κούβα. Η απάντηση των ιδιοκτητών άφησε ελάχιστες ελπίδες - παράγγειλαν την αποστολή από την Αβάνα 300 Ισπανών για να αντικαταστήσουν τους εργαζόμενους εκείνους που κάλεσαν και συμμετείχαν στην απεργία.

Μια επιτροπή ιδιοκτητών συγκροτήθηκε στη διάρκεια του ταξιδιού προς την Αβάνα για να μιλήσει με τον αντιστράτηγο Callejas, αλλά και με τους «δυο νεαρούς ηγέτες της SGT... Sabino Muniz και José Gonzalez Aguirre» με την ιδέα να στρατολογηθούν απεργοσπάστες για να εργαστούν στο Key West. Φυσικά, οι Muniz και Gonzalez αρνήθηκαν την πρόταση. Τελικά, όμως, στρατολογήθηκαν κάποιοι απεργοσπάστες. Αλλά η αλληλεγγύη που επέδειξαν οι αναρχικοί προς τους απεργούς του Key West ήταν

πρόδηλη. Πολιτικά, το σχέδιο των ισπανικών αρχών, σε συνεργασία με τους καπνοβιομήχανους, ήταν να διασπάσουν τον συνεχιζόμενο διάλογο μεταξύ αναρχικών και αυτονομιστών με την εισαγωγή του εθνικού στοιχείου - Κουβανοί εναντίον Ισπανών.

Οι αναρχικοί -οι οποίοι διατήρησαν τις αρχές τους αυτήν την περίοδο με το να μην αποδέχονται συμφωνία με την επιτροπή των ιδιοκτητών και τις ισπανικές αρχές-, ήσαν οι χαμένοι της υπόθεσης. Οι αυτονομιστές και οι Ισπανοί, όμως, ήσαν οι κερδισμένοι. Ενώ συνέβαιναν όλα αυτά, στο Key West η απεργία έληξε με την αύξηση των αποδοχών των εργατών. (13) Οι απεργοσπάστες έτυχαν εχθρικής υποδοχής από τους αυτονομιστές και τους αναρχικούς, που είχαν ενωθεί για πρώτη φορά στον κοινό αγώνα για τα εργατικά δικαιώματα.

Οι ταραχές στο Key West είχαν επιπτώσεις στην Ουάσινγκτον μέσω των προσπαθειών του Horatio Rubens, πληρεξουσίου του PRC που ακολουθούσε τις οδηγίες του José Martí, ο οποίος έπεισε τις αμερικανικές αρχές να απαγορεύσουν την πρόσληψη ξένων εργατών μέσω Κούβας. Έτσι ενώ οι αναρχικοί στην Αβάνα είχαν σιγήσει προσωρινά, αυτοί στο Key West επωφελήθηκαν από την κατάσταση.

Δεδομένης της αδυναμίας της SGT, ήταν εύκολο για τις αρχές να απαγορεύσουν τον εορτασμό της Πρωτομαγιάς του 1894. Ο Pedro Esteve αναφέρει ότι περίπου την εποχή αυτή που επισκέφθηκε ο ίδιος την Αβάνα για τρεις μήνες, περίοδο κατά την οποία κυκλοφόρησε μια εβδομαδιαία βραχύβια εφημερίδα με τον τίτλο Archivo Social (Κοινωνικό Αρχείο), που πήρε συνέντευξη από τον Creci πριν επιστρέψει στο Πάττερσον του Νιού Τζέρσεϊ για να εργαστεί για την εφημερίδα El Despertar (Η Αφύπνιση). Ο Esteve, ο οποίος έβλεπε τον πόλεμο να έρχεται στην Κούβα, δεν αισθάνθηκε συμπάθεια για το κίνημα ανεξαρτησίας, παρά την φιλία του με τον Creci. Σκέφτηκε, όπως και ο Roig San Martin, ότι ένας αυτονομιστικός πόλεμος δεν θα ωφελούσε κανέναν και διατύπωσε τις αντιρρήσεις του για τη συμμετοχή των αναρχικών στον επερχόμενο πόλεμο της ανεξαρτησίας από κάθε πλευρά - αποσχιστική ή αποικιακή. Μάλλον, ο Esteve ήταν υπέρ μιας απολιτικής στάσης ουδετερότητας.

Τον Φεβρουάριο του 1895 ξέσπασε ο πόλεμος της ανεξαρτησίας της Κούβας με πρωτοβουλία του Martí, και οι αναρχικοί που συσπειρώθηκαν γύρω από αυτόν μετατράπηκαν σε στρατιώτες. Μεταξύ αυτών ξεχώριζε ο Enrique Creci, ο οποίος ζούσε την εποχή αυτήν στην Τάμπα. Το 1895 ίδρυσε την εφημερίδα El Esclavo (Ο Σκλάβος), υποστηρίζοντας την ανεξαρτησία της Κούβας από την Ισπανία. Ο ίδιος συζήτησε το θέμα με τον Esteve στο Πάττερσον και με τον Cristobal Fuente στην Αβάνα. Ο Creci επέστρεψε στην Κούβα το 1896 και πέθανε σε ένα νοσοκομείο εκστρατείας στο Matanzas από τραύματα από μαχαίρι που υπέστη στον αγώνα κατά των ισπανικών στρατευμάτων.

Ο Messonier, από την πλευρά του, εκδιώχθηκε τελικά από την Κούβα το 1893, αφού έκανε μια ομιλία στο Θέατρο Payret υπέρ της ανεξαρτησίας. Μετά την απέλασή του, έπαιξε το διπλό ρόλο του αναρχικού αυτονομιστή και συζήτησε το θέμα της ανεξαρτησίας με τον υπόλοιπο αναρχικό κόσμο.

Για κακή τύχη όλων, οι κοινωνικές αλλαγές που υποσχέθηκε ο Martí πέθαναν μαζί του όταν πέθανε πρόωρα στα χέρια των ισπανικών στρατευμάτων στις 19 Μαΐου 1895, μόλις 44 μέρες μετά την έναρξη του πολέμου.

Καθ' όλη αυτή την περίοδο του πολέμου (1895-1898), οι Κουβανοί αναρχικοί τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, είχαν την τάση να δραστηριοποιούνται περισσότερο σύμφωνα με τις αρχές τους, παρά με την εθνικότητά τους. Ενώ στην Τάμπα και το Key West αναρχικοί όπως οι Creci, Messonier και Miranda ήταν υπέρ της εξέγερσης, στην Αβάνα, ενώ υπήρχαν απόψεις υπέρ της ανεξαρτησίας, πολλοί ήσαν υπέρ της αντιπολεμικής ουδετερότητας. Ενώ οι Κουβανοί αναρχικοί στις ΗΠΑ έτειναν να υποστηρίζουν την απόσχιση ή, τουλάχιστον, να συμβάλουν οικονομικά σε αυτή, στην Αβάνα πολλοί αναρχικοί ήταν της γνώμης ότι θα πρέπει να είναι αντίθετοι επί της αρχής στην καταστροφή που θα επέφερε ένας εμφύλιος πόλεμος και ότι ένας τέτοιος πόλεμος θα έκανε το έργο τους ευκολότερο.

Ταυτόχρονα, οι διαφορές που υπήρχαν στο εσωτερικό των αναρχικών κατά τη διάρκεια του πολέμου δεν ήταν εντελώς διχαστικές, ειδικά στην Κούβα, όπου, παρά τις απόψεις τους για τον πόλεμο, πολλοί αναρχικοί συνεργάστηκαν ενεργά με τους αυτονομιστές. Για παράδειγμα, η άφιξη του Valeriano Weyler -του νέου γενικού διοικητή του νησιού, και ενός άνδρα που διακρινόταν για την έλλειψη ενδοιασμών και άφθονη σκληρότητα- σηματοδεύτηκε με μια, δυστυχώς, αποτυχημένη, επίθεση δυναμίτη εναντίον του στην έδρα του. Η επίθεση πραγματοποιήθηκε από τρεις αναρχικούς και έναν αυτονομιστή που αφίχθηκαν από το Key West.

Στην Αβάνα, κυκλοφόρησαν φυλλάδια προτρέποντας τους εθελοντές στα ισπανικά στρατεύματα και στις τάξεις των Κουβανών φιλοαποικιοκρατών, να εγκαταλείψουν τις θέσεις τους και να περάσουν στην εξεγερτική πλευρά. Σημειώθηκαν επίσης δυναμιστικές επιθέσεις «σε διάφορα μέρη στην Αβάνα... όπως γέφυρες και αγωγούς φυσικού αερίου» σύμφωνα με τον Casanovas, ο οποίος αποδίδει τέτοιες πράξεις στους αναρχικούς. Τα αντίποινα δεν άργησαν να έρθουν. Ο Weyler «κατέστειλε στυγνά το εργατικό κίνημα, απαγόρευσε την ανάγνωση εφημερίδων στα εργαστήρια καπνού, έκλεισε την SGT και απέλασε πολλούς αναρχικούς».

Ακόμη και αν, σύμφωνα με τον Casanovas, «η συμβολή του εργατικού κινήματος στον αυτονομιστικό αγώνα ήταν τεράστια» δεν ήταν καθολική. Πολλοί αναρχικοί αντιτάχθηκαν στον πόλεμο επί της αρχής και πίστευαν ότι σε καμία περίπτωση δεν θα διευκόλυνε το δρόμο προς το στόχο της κοινωνικής ελευθερίας. Σκέφτηκαν, όπως και ο

Roig San Martin, ότι έχοντας δημοκρατία στην Κούβα η κοινωνική κατάσταση δεν θα άλλαζε, έχοντας ως παραδείγματα τις άλλες δημοκρατίες της Αμερικής.

Από την Αλάσκα έως την Παταγονία, οι αναρχικοί διώκονταν με τον ίδιο ζήλο όπως γινόταν και στην Ισπανία. Έτσι, όπως ήταν αναμενόμενο, τα αντι-αποσχιστικά συναισθήματα προκάλεσαν έντονες συζητήσεις μεταξύ των αναρχικών της εποχής, και παρά τις κατηγορίες, οι αναρχικοί σε καμία περίπτωση δεν αισθάνονταν σύμμαχοι της Ισπανίας.

Για τη βία που εξαπέλυσε η αυτονομιστική εξέγερση, η ισπανική κυβέρνηση του Canovas del Castillo απάντησε με τη συνήθη βία χωρίς χρονοτριβή, μια βία τόσο ποινική όσο και κατασταλτική που όμοιά της δεν υπήρξε στην Αμερική. Ο Weyler είχε σταλθεί με τη ρητή εντολή να τερματιστεί η εξέγερση χρησιμοποιώντας κάθε μέσο. Ένα μέρος των μέσων αυτών, το «Διάταγμα Reconcentration» ευθυνόταν για τις περισσότερες απώλειες μεταξύ των Κουβανών αγροτών από ό,τι από τις ισπανικές σφαίρες. Η πείνα και οι ασθένειες εξαφάνισαν σε λιγότερο από τρία χρόνια μια ολόκληρη σχεδόν γενιά Κουβανών, έχοντας πάνω από 300.000 θύματα.

Αυτή η αγριότητα υποστηρίχθηκε το 1896 από τον Καθολικό επίσκοπο Juan Bautista Casas, επικεφαλής της Επισκοπής της Αβάνας. Το καλοκαίρι του ίδιου χρόνου και μετά από επίσημη εκκλησιαστική έγκριση, κυκλοφόρησε στη Μαδρίτη το έργο του «La Guerra separatista en Cuba, sus causas, Medios de terminarla y Otras Evitar» («Ο αποσχιστικός πόλεμος στην Κούβα, τα αίτιά του, μέσα τερματισμού του και αποφυγής άλλων»). Στο δοκίμιό του αυτό, ο Bautista υποστήριξε μια στρατηγική παρόμοια με το αμερικανικό σχέδιο που ακολουθήθηκε στο Βιετνάμ, δηλαδή «της συγκέντρωσης των αγροτών» ώστε οι τελευταίοι να μην είναι σε θέση να βοηθήσουν τους επαναστάτες. Ο Bautista πρότεινε «οι δυνάμεις μας να καταστρέψουν και να εξαφανίσουν όλες τις καλύβες».

Έτσι, μετά από την πρόταση του Bautista, ο Weyler, και υπό τις άμεσες διαταγές του Ισπανού πρωθυπουργού Canovas, διέταξε όλους τους Κουβανούς αγρότες να συγκεντρωθούν στις πλησιέστερες πόλεις, υπό την απειλή της εκτέλεσης, και έτσι ένα τμήμα του ισπανικού αποικιοκρατικού στρατού αφοσιώθηκε στην εκδίωξη των Κουβανών αγροτών από τα σπίτια τους. Όπως ήταν αναμενόμενο, όλες οι πόλεις της Κούβας κατακλύστηκαν από πεινασμένους αγρότες που δεν είχαν τρόπο να κερδίζουν τα προς το ζην. Ούτε ο Weyler ούτε η ισπανική κυβέρνηση είχαν σχέδια αντιμετώπισης έκτακτων αναγκών και, έτσι αρκετοί από αυτούς -όχι μόνο αγρότες, αλλά και κάτοικοι των πόλεων αυτών-πέθαναν.

Η θνησιμότητα έφτασε σε ασυνήθιστα ύψη για εκατοντάδες χρόνια στην Κούβα. Οι Ισπανοί κήρυξαν τον πόλεμο στους Κουβανούς πολίτες. Τερμάτισαν την ιμπεριαλιστική τους κατοχή με τον ίδιο τρόπο που την είχαν αρχίσει 400 χρόνια νωρίτερα, όταν

εξόντωσαν όλους τους ιθαγενείς του νησιού. Το μέγεθος της γενοκτονίας του «Διατάγματος Reconcentration» περιγράφεται εύστοχα από τον Βρετανό ιστορικό Hugh Thomas: «(Αναλογικά) μπορούμε να το συγκρίνουμε με τις απώλειες της Ρωσίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, και της Σερβίας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, και οι αναλογίες του (είναι) πιθανόν ίδιες με αυτές των αμερικανικού και ισπανικού εμφυλίων».

Το ένοπλο αυτονομιστικό κίνημα απάντησε στην ισπανική τρομοκρατία με τρομοκρατία. Μέχρι τον Αύγουστο του 1897 επικρατούσε αδιέξοδο - οι Κουβανοί αυτονομιστές δεν σημείωσαν καμία ουσιαστική πρόοδο, και ο Weyler δεν είχε ειρηνεύσει την Κούβα.

Ενώ ο πόλεμος ερήμωσε την κουβανική ύπαιθρο και η ισπανική κυβέρνηση διέπραττε μια πρωτοφανή γενοκτονία, η διαμάχη ανάμεσα στους Κουβανούς αναρχικούς πλησίαζε στο τέλος της. Ο Adrian del Valle (Palmiro de Lidia), Καταλανός αναρχικός που είχε γνωρίσει καλά τον Pedro Esteve στη Βαρκελώνη, εγκαταστάθηκε στην Κούβα το 1895, από όπου απελάθηκε αμέσως στις Ηνωμένες Πολιτείες. Σκεπτόμενος αυτήν την άχρηστη διαμάχη, ο del Valle πρότεινε μια διέξοδο από το λαβύρινθο της εξεγερτικής και της αντιεξεγερτικής διαμάχης μεταξύ των αναρχικών.

Ήταν η πρώτη φορά που το θέμα συζητείτο σε διεθνές επίπεδο και δεν επρόκειτο να είναι η τελευταία φορά που οι αναρχικοί τσακώνονταν μεταξύ τους για το αν θα υποστήριζαν ή όχι «εθνικοαπελευθερωτικούς πολέμους». Ο Del Valle αιτιολόγησε την πρότασή του ότι θα ήταν καλύτερα να μη διατυπώνονταν πικρόχολες αντιρρήσεις εναντίον αυτών των συντρόφων που πίστεψαν στα πλεονεκτήματα της ανεξαρτησίας, συνάγοντας ότι οι μόνες ωφελημένες από αυτή την πολεμική θα ήταν οι ισπανικές αρχές, που είχαν κάνει τόσο μεγάλη ζημιά και στους Ισπανούς και στους Κουβανούς αναρχικούς. Στο τέλος, ο del Valle συνέστησε με επιτυχία να μπει ένα μορατόριουμ στην όλη συζήτηση.

Η σκληρότητα του πολέμου και οι τεράστιες συνέπειές του δημιούργησαν μεγάλες κοινωνικές εντάσεις στην Ισπανία, όπου οι αναρχικοί άσκησαν σκληρή και ανελέητη κριτική κατά της κυβέρνησης Canovas. Αυτά τα συναισθήματα εκφράστηκαν από εκείνους τους αναρχικούς οι οποίοι ήσαν υπέρ της ανεξαρτησίας της Κούβας, όπως οι Salvochea και Pedro Vallina και το περιοδικό El Corsario (Ο Κουρσάρος), που κυκλοφορούσε στην Λα Κορούνια της Ισπανίας. Από το Παρίσι, από την πλευρά του, ο εκπρόσωπος του PRC Δρ Raman Emeterio Betances, βοήθησε στο να ξεσπάσουν απεργίες και διαμαρτυρίες στο εσωτερικό της Ισπανίας κατά του πολέμου στην Κούβα. Από τη δική τους πλευρά, οι Ισπανοί φεντεραλιστές Pi y Margall και Salmeron πρότειναν, επίσης, την ανεξαρτησία ως λύση της σύγκρουσης.

Ως παράδειγμα της διαίρεσης μεταξύ των αναρχικών όσον αφορά τον κουβανικό αποσχιστικό πόλεμο, τον Ιανουάριο του 1896 δημιουργήθηκε στο Παρίσι η Γαλλική Επιτροπή για μια Ελεύθερη Κούβα, υπό την καθοδήγηση του Betances, καθώς και με την υποστήριξη του Σαρλ Μαλατό (Charles Malato). Η επιτροπή αυτή αποτελείτο κυρίως από Γάλλους αναρχικούς όπως οι Archille Steens, Ελιζέ Ρεκλύ, Ελί Ρεκλύ, Λουίζ Μισέλ, Λεοπόλντ Λακούρ, Ζαν Γκραβ, Σεμπασιάν Φορ, Πολ Αντάμ και Σαρλ Μαλατό. Αντίθετα, ο Πέτρος Κροπότκιν στο Λονδίνο και η Έμμα Γκόλντμαν στις Ηνωμένες Πολιτείες, διατήρησαν στάση ουδετερότητας.

Η υπόθεση αυτή μετατράπηκε σύντομα σε ακαδημαϊκή συζήτηση με τα γεγονότα στην Ισπανία και την είσοδο των ΗΠΑ στη σύρραξη. Η κύρια και πρωταρχική αιτία αυτού που ακολούθησε και που έγινε γνωστό ως «Η Καταστροφή», ήταν η δολοφονία του επικεφαλής του ισπανικού κράτους Antonio Canovas, στην Santa Agueda της Ισπανίας, τον Αύγουστο του 1897, ως απάντηση για το βασανισμό και τη δολοφονία των Ισπανών αναρχικών στη φυλακή Montjuich, και επίσης ως απάντηση στις αποικιοκρατικές φρικώδεις πράξεις που διαπράττονταν στην Κούβα και τις Φιλιππίνες. Η εξαφάνιση του κύριου εισηγητή της ισπανικής εξωτερικής πολιτικής κατά τα προηγούμενα 20 χρόνια, ήταν η χαριστική βολή στην ήδη παρηκμασμένη ισπανική αυτοκρατορία. Η εκτέλεση του Canovas, από τον Miguel Angiolillo σε συνεργασία με τον Betances, άλλαξε τη μοίρα πέντε χωρών. Ο γηραιός και ανίκανος διάδοχος του Canovas, Praxedes Mateo Sagasta, προώθησε μια διφορούμενη πολιτική για την Κούβα, θεσπίζοντας μια αυτονομία που δεν ικανοποίησε κανέναν. Ήταν πολύ λίγη και ήρθε πολύ αργά, αποδεικνύοντας μόνο την αδυναμία της ισπανικής αποικιοκρατίας.

Η αμερικανική κυβέρνηση εκμεταλλεύθηκε την κατάσταση αυτή με την απαρχή ενός πολέμου ενάντια στην Ισπανία τον Απρίλιο του 1898, ενώ σχεδόν αμέσως εισέβαλε στην Κούβα, τις Φιλιππίνες και το Πουέρτο Ρίκο, αναγκάζοντας γρήγορα ό,τι είχε απομείνει από την αυτοκρατορική Ισπανία να υπογράψει ειρηνευτική συμφωνία τον Αύγουστο του ίδιου χρόνου. Ο πόλεμος έληξε και τυπικά με την ταπείνωση της ισπανικής κυβέρνησης, με την υπογραφή της Συνθήκης του Παρισιού τον Δεκέμβριο του 1898, όπου αποφασίστηκε η απώλεια για την Ισπανία όλων των υπερπόντιων εδαφών. Αυτή ήταν μια απaráμιλλη πανωλεθρία που άξιζε στην Ισπανία.

Η Συνθήκη του Παρισιού, βάσει της οποίας η Ισπανία παραχώρησε τις αποικίες της στο έλεος της κυβέρνησης και του καπιταλισμού των ΗΠΑ, εγγυάτο ταυτόχρονα την προστασία της ακίνητης ιδιοκτησίας, των βιομηχανιών, των τραπεζών, των επιχειρήσεων και των εδαφών που ήσαν υπό ισπανική κατοχή στην Κούβα. Κατά ειρωνικό τρόπο, το κουβανικό κίνημα ανεξαρτησίας συμμαχισε με τους Αμερικανούς, κερδίζοντας μεν τον πόλεμο, χάνοντας όμως την ειρήνη. Μετά από 30 χρόνια αγώνων για την ανεξαρτησία, η Κούβα μετατοπίστηκε από τον ζυγό της ισπανικής αποικιοκρατίας σε εκείνο του ιμπεριαλισμού των γιάνκηδων.

Σημειώσεις

1. Οι Κρεολοί ήσαν λευκοί Ισπανοί που είχαν γεννηθεί στην Κούβα.
2. Με εντολή του Μαρξ, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων στο Συνέδριο της Α' Διεθνούς (IWA) στη Χάγη το 1872, εκδίωξε τους αναρχικούς Μιχαήλ Μπακούνιν και Τζέιμς Γκιγιώμ και έδωσε την τελική εξουσία στο Γενικό Συμβούλιο της Διεθνούς, στο οποίο κυριαρχούσε ο Μαρξ. Σε απάντηση, οι αναρχικοί συμμετέχοντες στο Συνέδριο συγκάλεσαν ένα άλλο Συνέδριο στο Σαιντ Ιμιέ (St. Imier) της Ελβετίας, στο οποίο πήραν μέρος αντιπρόσωποι από τη Γαλλία, την Ιταλία, την Ισπανία και την Ελβετία καθώς και πάνω από 20 αντιπρόσωποι από τη Νέα Υόρκη. Παρά το ότι δεν αποκόπηκαν επίσημα από την IWA, οι σύνεδροι του St. Imier συμφώνησαν να μην αναγνωρίσουν την «εξουσία του Γενικού Συμβουλίου», η οποία δημιούργησε τη διαμάχη μεταξύ μαρξιστών και αναρχικών.
3. Τον ίδιο χρόνο, εμφανίστηκε το Circulo de Trabajadores de la Habana (Εργατικός Κύκλος Αβάνας), ένα σχήμα το οποίο ήταν κυρίως συλλογικότητα πολιτιστικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα, στην πραγματικότητα όμως προσκολλημένη στις αναρχικές ιδέες.
4. Το Partido Liberal Autonomista (PLA) ήταν κληρονόμος των ρεφορμιστών του 1860. Λειτουργούσε ως εκλογικό πολιτικό κόμμα και όταν η Ισπανία διενεργούσε εκλογές οι βουλευτές του εκπροσωπούσαν την Κούβα στα cortes (ισπανική βουλή). Το PLA ακολουθούσε μια πραγματιστική στρατηγική που ταίριαζε με το φιλελεύθερο-συντηρητικό σχήμα της αποικιοκρατικής Ισπανίας, εκπροσωπώντας την κρεολική αστική τάξη. Τα μέλη του προέρχονταν από την επαγγελματική ελίτ και ήταν πολύ περισσότερο πονηροί από ό,τι οι Κουβανοί πολιτικοί. Αν προσπάθησε να δημιουργήσει φιλικές γέφυρες με τους αναρχικούς της Κούβας, το έκανε για να αποσπάσει ψήφους για τις εκάστοτε εκλογικές αναμετρήσεις στις οποίες συμμετείχε.
5. Heresies στο αγγλικό κείμενο. Η ισπανική λέξη είναι «sambenito» για την οποία δεν υπάρχει αγγλική αντίστοιχη. Αναφέρεται σε κατηγορία περί αίρεσης που διαβάζεται δυνατά στην εκκλησία από την Ιερά Εξέταση, προσφυώς σε σχέση με δυσφημιστικές κατηγορίες εκ μέρους ιδεολογικά φανατισμένων εξουσιαστών. (Η σημείωση αυτή είναι του μεταφραστή στην αγγλική γλώσσα Charles Bufe).
6. Σύμφωνα με τον Βρετανό ιστορικό Hugh Thomas, ο «διοικητής Salamanca προσπάθησε να εφαρμόσει κάποιες μεταρρυθμίσεις, αλλά πέθανε μυστηριωδώς πριν συμπληρώσει ένα χρόνο στη θέση του γενικού διοικητή (1889). Κυκλοφόρησαν φήμες ότι ο Salamanca δηλητηριάστηκε».

7. Αναφέρεται στους αναρχικούς εργατικούς οργανωτές οι οποίοι καταδικάστηκαν για δολοφονία από την Πολιτεία Ιλινόις, μετά τη σύλληψή τους για τα γεγονότα των βομβισμών στο Haymarket Square του Σικάγο το 1886.

8. Αυτοί που συμμετείχαν στη λήψη της απόφασης ήταν οι Cristobal Fuente, Ramon C. Villamil, Eduard Perez, Jose Fernandez, Juan Tiradas, Jose Hernandez, Adolfo Horno, Melquiades Estrada, Federico Aguilar, Angel Patino, Jose F. Perez, Jose R. Cobo και Victorio Diaz.

9. Το φιλελεύθερο περιοδικό «La Lucha» («Ο Αγώνας») παρέθεσε τα ονόματα των ομιλητών που ήταν οι Sandalio Romaele, Cristobal Fuente, Juan Tiradas, Victoriano Diaz, Ramon, Villamil, Enrique Messonier, Pablo Guerra, Manuel M. Miranda, Enrique Creci, Anselmo Alvarez, Eduardo Gonzalez Boves, Eduardo Rey Garcia, Velarmino, Gerardo Quintana, Ramon Otero, Adolfo Horno, Jenaro Hernandez, Jose Joaquin Izaguirre, Ruiz, Fransisco Vega και Maximiliano Fernandez.

10. Η πρώτη περίοδος της «El Productor» διήρκεσε από την ίδρυσή της από τον Roig San Martin στις 12 Ιούλη 1887 μέχρι τον θάνατό του στις 29 Αυγούστου 1889. Η δεύτερη περίοδος άρχισε με τον θάνατο του Roig και τελείωσε με την προσωρινή παύση της εφημερίδας από τις αποικιακές αρχές το 1891, περίοδο κατά την οποία εκδότης ήταν ο Alvaro Aenlle. Η τρίτη περίοδος άρχισε με την επανακυκλοφορία της στην Guanabacoa με υπεύθυνο τον Enrique Creci και τελείωσε με το τελικό κλείσιμό της από τις αποικιακές αρχές το 1893.

11. Η Ισπανία απελευθέρωσε τους σκλάβους εκείνους οι οποίοι συμμετείχαν στο Δεκαετή Πόλεμο (1868-1878) και κατάργησε επίσημα την σκλαβιά το 1886, τον ίδιο χρόνο που καταργήθηκε και στην Βραζιλία. Όπως και οι σκλάβοι στις ΗΠΑ, έτσι και οι Αφροκουβανοί υπέστησαν μεγάλες διακρίσεις αρκετά χρόνια μετά την απελευθέρωσή τους. Οι αναρχικοί της Κούβας, στα συνέδριά τους του 1887 και 1892, αποφάσισαν την είσοδο των Αφροκουβανών στις οργανώσεις τους.

12. Παρόμοιο σενάριο εκτυλίχθηκε και στις ΗΠΑ τα επόμενα χρόνια, με την άνοδο της American Federation of Labor (AFL - Αμερικανική Ομοσπονδία Εργασίας) και την καταστολή σε βάρος των Industrial Workers of the World (IWW - Βιομηχανικοί Εργάτες του Κόσμου).

13. Σε γενικές γραμμές, με τις απεργίες στην καπνοβιομηχανία εκείνης της περιόδου προτάσσονταν κυρίως μισθολογικά αιτήματα, αν και υπήρχαν και άλλοι λόγοι για την κήρυξή τους, όπως άσχημες συνθήκες εργασίας, εργατικά δικαιώματα και εναντίωση στις μαύρες λίστες των αφεντικών.